

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

DOM
KULTURY+

GMINNE CENTRUM
BIBLIOTEKI KULTURY
I SPORTU
w Osowcu

GINA
ZAMBRÓW

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury: Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne. Edycja 2022

Beneficjent programu

Obszar realizacji projektu

LOKALNA DIAGNOZA SPOŁECZNA GMINY ZAMBRÓW

Analiza potencjału kulturotwórczego

Autorzy opracowania:

Norbert Brzostowski – kierownik

Agnieszka Brzostowska

Konstancja Brzostowska

Idenea Consulting sp. z o.o.

www.idenea.pl

GMINNE CENTRUM BIBLIOTEKI
KULTURY I SPORTU
w Osowcu

Zambrów 2022

Spis treści

1. Wstęp	2
1.1. Cele opracowania	2
1.2. Profil społeczno-gospodarczy i uwarunkowania rozwoju gminy Zambrów	2
1.3. Metodyka badawcza	4
1.3.1. Badania ankietowe	4
1.3.2. Spotkania z młodzieżą.....	5
1.3.3. Spotkania z dorosłymi mieszkańcami gminy	6
2. Analiza oferty kulturalnej	10
2.1. Uwarunkowania ogólne, problemy społeczne i trudności w obszarze kultury	10
2.2. Uczestnictwo w kulturze	13
2.3. Ocena oferty kulturalnej	18
3. Analiza potencjału kulturowego	21
3.1. Analiza potrzeb i oczekiwań mieszkańców	21
3.2. Czynniki kulturotwórcze	25
3.2.1. Historia i dziedzictwo.....	25
3.2.2. Przyroda	27
3.2.3. Instytucje i organizacje społeczne, kulturalne i sportowe.....	29
3.2.4. Przedsiębiorczość i tradycje rolnicze	30
3.2.5. Infrastruktura integracji, kultury i sportu	30
3.2.6. Cechy społeczne	31
4. Wnioski i rekomendacje	32
4.1. Domeny inspiracji kulturotwórczych	32
4.2. Horyzontalne kierunki rozwoju oferty	34
4.3. Przykłady pomysłów	37
Literatura i źródła danych:	39

1. Wstęp

1.1. Cele opracowania

Analiza jest elementem szerszego projektu pn. „Kultura na nowo w gminie Zambrów” realizowanego przez Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu (GCBKiS). Projekt otrzymał dofinansowanie ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury: Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne. Edycja 2022.

"Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne" w 2022 r. skierowany jest do domów kultury, które gotowe są prowadzić nowatorskie działania animacyjne projektowane na podstawie przeprowadzonej wcześniej diagnozy i poddane ewaluacji, a ukierunkowane na bezpośrednią i bliską współpracę z przedstawicielami społeczności lokalnej.

Projekt „Kultura na nowo w gminie Zambrów” przewiduje przygotowanie diagnozy potencjału kulturowego mieszkańców gminy Zambrów (niniejsze opracowanie) oraz powiązanego z nią konkursu na inicjatywy, które będą najlepiej oddziaływać na lokalną społeczność.

Głównym celem badawczym diagnozy było poszukiwanie potencjału kulturowego gminy i jej mieszkańców, a także pozyskanie wiedzy o kierunkach i sposobach rozwijania kapitału społecznego w gminie w oparciu o lokalne potencjały kulturowe. Cel ogólny został osiągnięty poprzez realizację celów szczegółowych:

- określenie potrzeb kulturalnych lokalnej społeczności,
- inwentaryzację potencjału kulturowego gminy,
- wskazanie kierunków i rekomendacji w zakresie rozwoju oferty kulturalnej.

Diagnoza będzie pomocna w długim okresie mieszkańcom gminy, liderom społecznym, pracownikom ośrodka kultury i władzom gminy w kształtowaniu oferty kulturalnej.

Opracowanie zostanie wykorzystane bezpośrednio do kreowania lokalnych inicjatyw kulturalnych oraz do wspierania pomysłodawców i wyłonienia najbardziej wartościowych koncepcji w ramach projektu pn. „Kultura na nowo w gminie Zambrów”. Autorzy najciekawszych pomysłów uzyskają fundusze i wsparcie w ich realizacji.

1.2. Profil społeczno-gospodarczy i uwarunkowania rozwoju gminy Zambrów

Gmina Zambrów jest zlokalizowana w zachodniej części województwa podlaskiego, w pobliżu granicy z województwem mazowieckim, na obszarach historycznego Mazowsza. Jest to gmina typowo rolnicza o liczbie ludności wynoszącej ok. 9 tys. osób, posiada relatywnie dużą powierzchnię ok. 300 km², jest jedną z największych gmin wiejskich w województwie

podlaskim, zarówno pod względem obszarowym, jak i ludnościowym. Gmina podzielona jest na 70 sołectw, jest to największa liczba sołectw spośród wszystkich gmin wiejskich w Polsce.

Geograficznie gmina mieści się w obrębie Niziny Północnopodlaskiej i Wysoczyzny Wysokomazowieckiej, teren gminy jest lekko falisty. Na obszarze gminy znajduje się duży kompleks leśny - Czerwony Bór.

Gmina jest tzw. gminą obwarzankową okalającą miasto Zambrów – miejscowość o liczbie ludności ok. 21 tysięcy, siedzibę powiatu. Miasto Zambrów jest wielowymiarowym ośrodkiem rozwoju o znaczeniu ponadpowiatowym, skupiającym funkcje: administracyjne, gospodarcze oraz usług publicznych. Do takich usług należą m.in.: edukacja, ochrona zdrowia, kultura, sport i rekreacja, handel, opieka społeczna. Gmina jest dość silnie powiązana funkcjonalnie z miastem.

Powiat zambrowski, którego ok. 40% powierzchni stanowi gmina Zambrów, posiada bardzo korzystne warunki produkcji rolnej. Wpływa to na potencjał miasta i gminy jako ośrodka o ponadlokalnym znaczeniu w zakresie gospodarki rolno-spożywczej (przemysł mleczarski, owocowo-warzywny, mięsny, inne).

Miasto i gmina są istotnym węzłem komunikacyjnym, leżą na skrzyżowaniu tras komunikacyjnych: drogi ekspresowej Nr 8 (Warszawa – Białystok), drogi krajowej Nr 63 (granica państwa z Rosją – Węgorzewo – Giżycko – Łomża – Zambrów – Siedlce – Sławatycze, granica państwa z Białorusią), drogi krajowej Nr 66 (Zambrów – Bielsk Podlaski – Połowie, granica państwa z Białorusią).

Gmina Zambrów, na tle innych podobnych gmin rolniczych, charakteryzuje się wysokim poziomem rozwoju gospodarczego. Pod względem demograficznym gmina nie odbiega od trendów krajowych: starzejące się społeczeństwo, ujemne saldo migracji, niskie wskaźniki przyrostu naturalnego. Obserwowane jest zjawisko suburbanizacji miasta Zambrów – część jego mieszkańców osiedla się w gminie Zambrów.

Profil społeczno-gospodarczy gminy Zambrów i inne w/w cechy zdeterminowały częściowo zakres i sposób realizacji diagnozy ze względu na ścisłe historyczne, społeczne i gospodarcze związki w szczególności pomiędzy gminą Zambrów i miastem Zambrów, a także w wybranych elementach z szerszym otoczeniem. Mieszkańcy gminy Zambrów korzystają dość szeroko z oferty kulturalnej i innych usług społecznych (publicznych i komercyjnych) oferowanych przez miasto Zambrów. Potencjały kulturotwórcze gminy są w wybranych kategoriach (np. historycznych, gospodarczych, innych), ściśle powiązane z potencjałami miasta i powiatu. Diagnozę skoncentrowano na gminie Zambrów, jednak ze względu na w/w relacje z miastem i powiatem, w stosowanych narzędziach badawczych i w samej analizie potencjałów kulturotwórczych ujęto także elementy otoczenia gminy.

1.3. Metodyka badawcza

W procesie pozyskiwania danych i analiz zastosowano kilka metod i technik badawczych:

- Desk research - badanie danych zastanych. W ramach prac przeanalizowano dostępne dokumenty programowe i diagnostyczne, wyniki wcześniej przeprowadzonych badań (zwane dalej „Badaniami ankietowymi 2021”¹), książki, artykuły i publikacje o gminie Zambrów, strony internetowe i media społecznościowe.
- Badania ankietowe, którymi objęto 57 mieszkańców gminy.
- Spotkania warsztatowe z młodzieżą (2 spotkania, 36 uczestników) oraz z dorosłymi mieszkańcami gminy, w tym seniorami i środowiskami artystycznymi (5 spotkań, 65 uczestników).

Łącznie badaniami objęto 158 mieszkańców gminy Zambrów.

1.3.1. Badania ankietowe

W miesiącach marzec – kwiecień 2022 roku przeprowadzono badanie ankietowe wśród 57 mieszkańców gminy Zambrów z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiet udostępnianych drogą elektroniczną oraz metodą tradycyjną. Kwestionariusz ankiety zawierał 14 pytań dotyczących aktywności kulturalnej mieszkańców i częstotliwości uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, a także oceny oferty kulturalnej. W kwestionariuszu ujęto szereg pytań otwartych dotyczących pozytywnych i negatywnych aspektów lokalnej kultury, problemów społecznych w gminie, czynników kulturotwórczych i pomysłów na poprawę oferty kulturalnej.

Kwestionariusz obejmował następujące pytania:

1. Czy lubisz spędzać wolny czas uczestnicząc w wydarzeniach kulturalnych?
2. Czy jest coś, co utrudnia Tobie udział w wydarzeniach kulturalnych?
3. Jak często w ciągu roku uczestniczysz w wydarzeniach kulturalnych lub integracyjnych?
4. Jak często w ciągu roku korzystasz ze zorganizowanych przez instytucje publiczne wydarzeń kulturalnych?
5. Oceń ilość organizowanych imprez przez instytucje publiczne w swojej okolicy.
6. Oceń jakość oferty kulturalnej zorganizowanej przez instytucje publiczne w swojej okolicy.
7. Wymień rzeczy, które się Tobie nie podobają w obszarze kultury, a dzieją się w okolicy (na terenie miejscowości, gminy, miasta lub powiatu).
8. W jaki sposób można poprawić ofertę usług kulturalnych w gminie?
9. Jakie są najważniejsze problemy społeczne w Twojej gminie?
10. Co ciekawego jest w gminie Zambrów i okolicy (w mieście, powiecie)? Jakie są potencjały, silne strony tej okolicy?
11. Jeśli masz ciekawy pomysł na organizację wydarzenia kulturalnego – napisz!
12. - 14. Pytania metryczkowe.

¹ W 2021 roku GCBKiS zrealizował badania na próbie 131 mieszkańców pn. „Kultura i Sport w Gminie Zambrów”, których celem była identyfikacja potrzeb mieszkańców w zakresie kultury, sportu i rekreacji. W niniejszym opracowaniu wykorzystano wyniki tych badań.

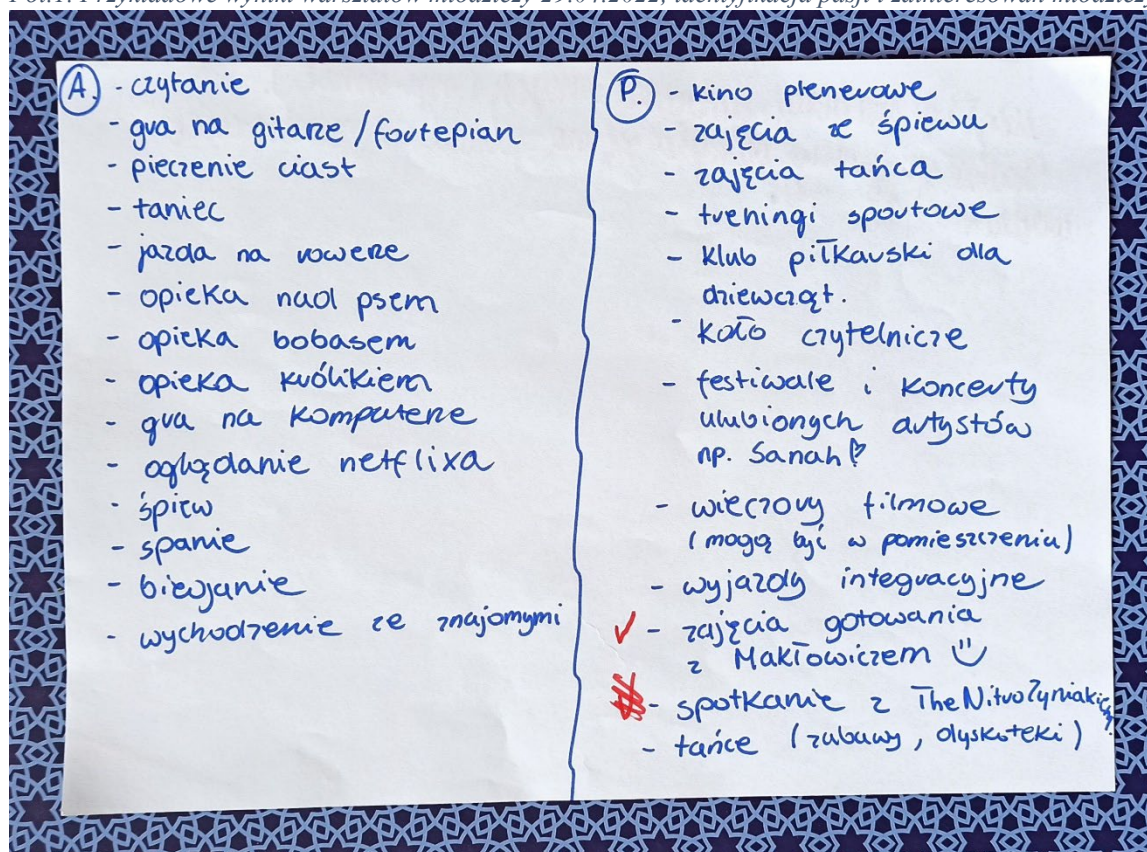
1.3.2. Spotkania z młodzieżą

W trakcie procesu badawczego zrealizowano 29 kwietnia 2022 roku dwa spotkania z młodzieżą klas 7 i 8 szkół podstawowych, w każdym ze spotkań udział wzięło 18 uczestników.

Spotkania przeprowadzono w formie warsztatów, które były podzielone na dwie zasadnicze części. W ramach pierwszej dokonano identyfikacji pasji i zainteresowań młodzieży, w drugiej zebrano pomysły na wydarzenia integracyjne.

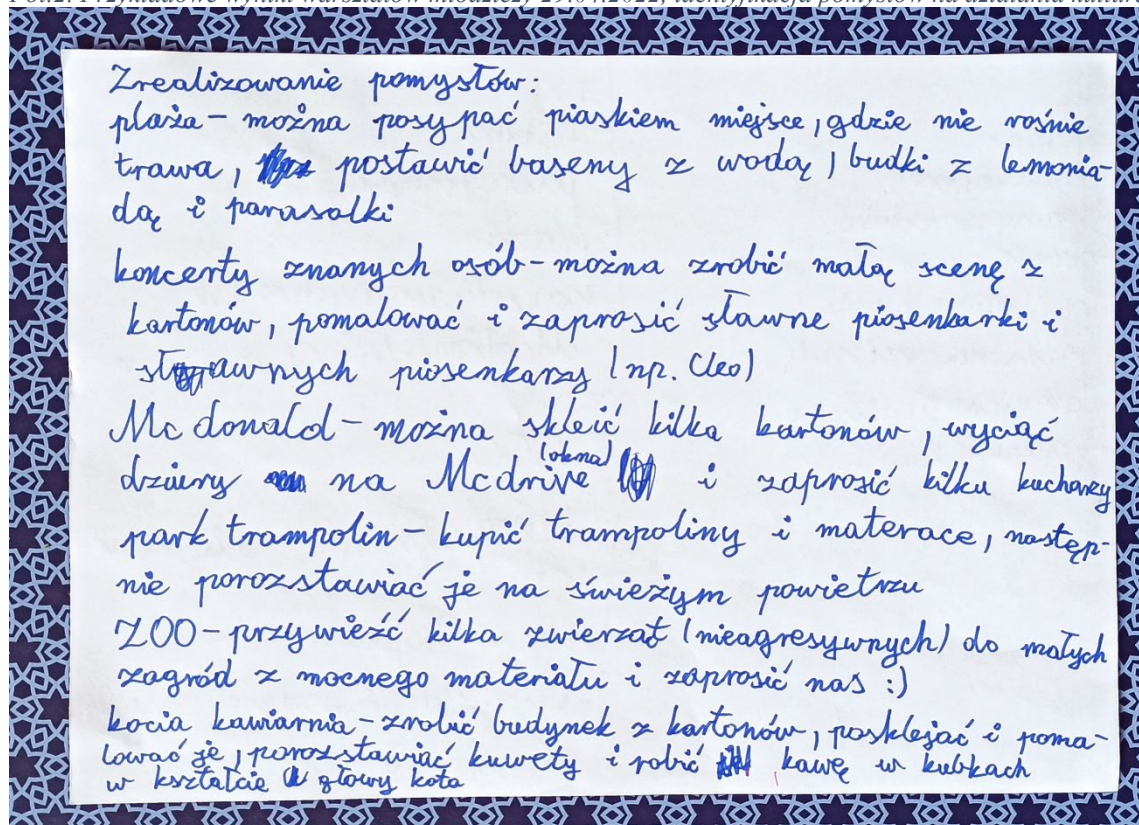
Identyfikacja pasji i zainteresowań młodzieży odbywała się poprzez pracę w grupach – uczestnicy wskazywali to, co w ich percepcji, osoby będące mniej więcej w ich wieku, robią (aktualnie) lub chciałyby robić w przyszłości (ale aktualnie nie mogą) w wolnym czasie. Pozwoliło to zidentyfikować zainteresowania młodzieży i może być podstawą do budowania oferty kulturalnej w oparciu o te zainteresowania, a także wykorzystanie lokalnego potencjału kulturotwórczego.

Fot.1. Przykładowe wyniki warsztatów młodzieży 29.04.2022, identyfikacja pasji i zainteresowań młodzieży

Legenda: lewa strona – to co młodzież robi aktualnie (A); prawa strona – to co młodzież chciałaby robić w przyszłości (P).

Celem części drugiej była identyfikacja pomysłów młodzieży na działania kulturalne – integracyjne, ale takie w których w percepcji młodzieży wezmą udział (mogliby wziąć udział) oni sami oraz ich dorosła rodzina (rodzeństwo, rodzice, wujkowie, ciotki, dziadkowie).

1.3.3. Spotkania z dorosłymi mieszkańcami gminy

Przeprowadzono 5 spotkań z dorosłymi mieszkańcami gminy Zambrów:

- 11.05.2022 roku, Świetlica Wiejska w Nagórkach – Jabłoni, spotkanie z seniorami; udział wzięło 15 uczestników,
- 14.05.2022 roku, siedziba GCBKiS w Osowcu, spotkanie z przedstawicielami Kół Gospodyń Wiejskich; udział wzięło 4 uczestników,
- 16.05.2022 roku, Świetlica Wiejska w Starym Laskowcu, spotkanie z mieszkańcami; udział wzięło 9 uczestników,
- 17.05.2022 roku, Świetlica Wiejska w Długoborzu, spotkanie z mieszkańcami; udział wzięło 5 uczestników,
- 24.05.2022 roku, Świetlica Wiejska w Cieciorzach, spotkanie z artystami, m. in. członkami zespołów: „Laskowianki” i „Zambwersi”; udział wzięło 32 uczestników.

Spotkania przeprowadzono w formie warsztatów, które były podzielone na dwie zasadnicze części. Pierwsza część była swobodną dyskusją nad tezami wynikającymi ze wstępnych badań ankietowych. Lista tez poniżej:

1. Informacja o różnych wydarzeniach kulturalnych w gminie jest słabo rozpowszechniana wśród mieszkańców.
2. Brak wolnego czasu oraz słaby dojazd lub brak możliwości dojazdu do miejsc gdzie są realizowane wydarzenia kulturalne, są dwiema kluczowymi przeszkodami dla mieszkańców do udziału w tych wydarzeniach.
3. Za dużo jest w gminie i okolicy imprez disco polo.

4. Większość mieszkańców gminy Zambrów lubi spędzać wolny czas uczestnicząc w wydarzeniach kulturalnych.
5. Większość mieszkańców gminy Zambrów uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych w sposób bierny, a nie aktywny.

Fot.3. Spotkanie z seniorami 11.05.2022

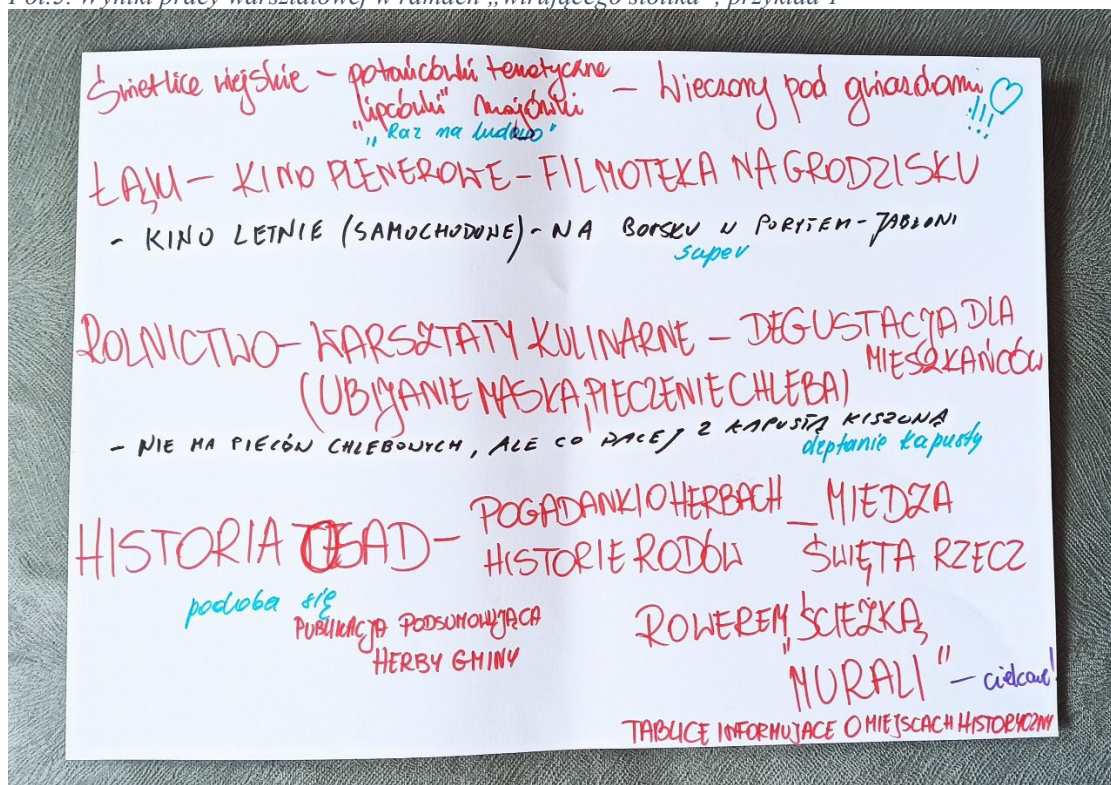
W drugiej części uczestnicy dokonywali identyfikacji lokalnych czynników kulturotwórczych oraz potrzeb kulturalnych i pomysłów bazujących na tych czynnikach. Część druga była zrealizowana, o ile pozwalała na to liczba uczestników, w postaci warsztatu z wykorzystaniem techniki tzw. „wirujących stolików”. Uczestników podzielono na kilkusobowe grupy. Każda z grup otrzymała arkusz flipchart oraz flamaster (każda z grup miała inny kolor flamastra). Uczestnicy identyfikowali metodą burzy mózgów i swobodnej dyskusji (w ramach każdej grupy oddzielnie) tzw. lokalne czynniki kulturotwórcze, zapisywali je na arkuszach, a obok nich (przez myśl) zapisywano sposób wykorzystania danego czynnika kulturotwórczego do organizacji wydarzeń kulturalnych. Następnie zgodnie z ruchem wskazówek zegara, grupy zamieniały się stolikami z arkuszami i przyporządkowanym swojej grupie kolorem flamastra dopisywały własne pomysły do listy poprzedniej grupy. Forma zapisu na planszy była swobodna: można było kontynuować zastaną listę, a można też było komentować/ rozwijać istniejące pomysły lub zapisywać pytania w przypadku niejasności.

Potem arkusze wracały do pierwotnych grup. Następowiała faza dyskusji. Każda z grup prezentowała na forum wszystkich uczestników czynniki kulturotwórcze i omawiała pomysły na wydarzenia.

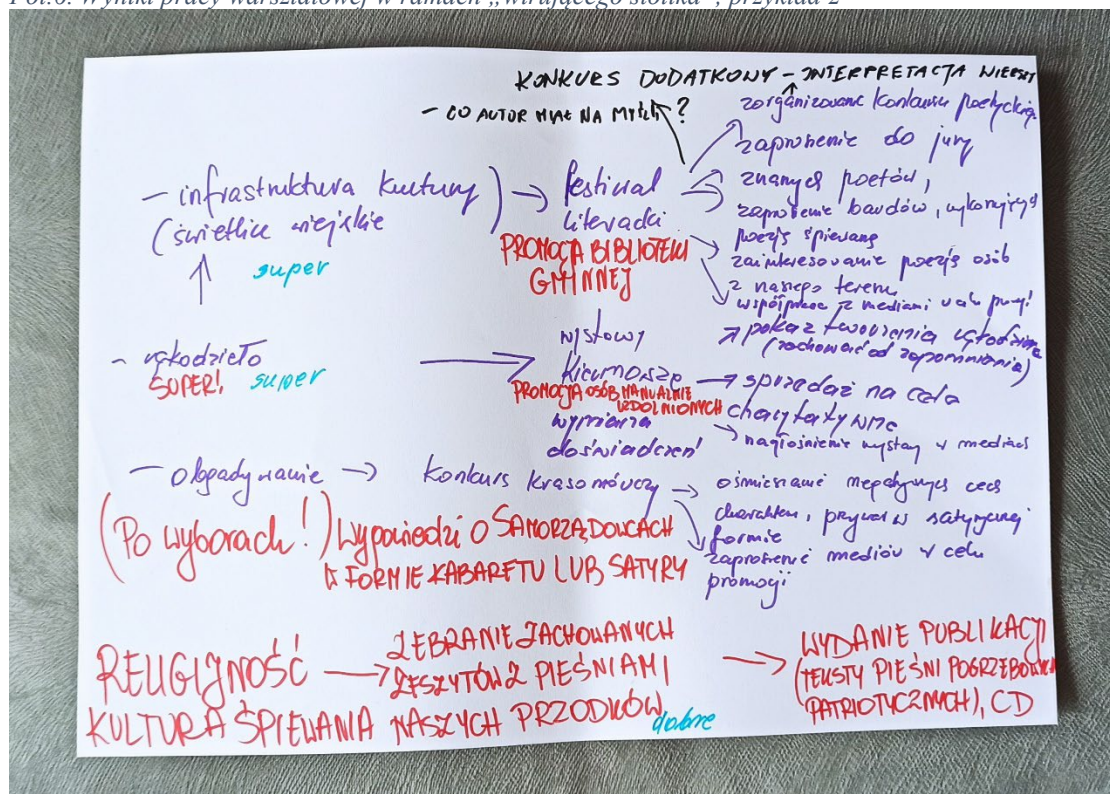
Fot.4. Spotkanie z seniorami 11.05.2022, prace warsztatowe

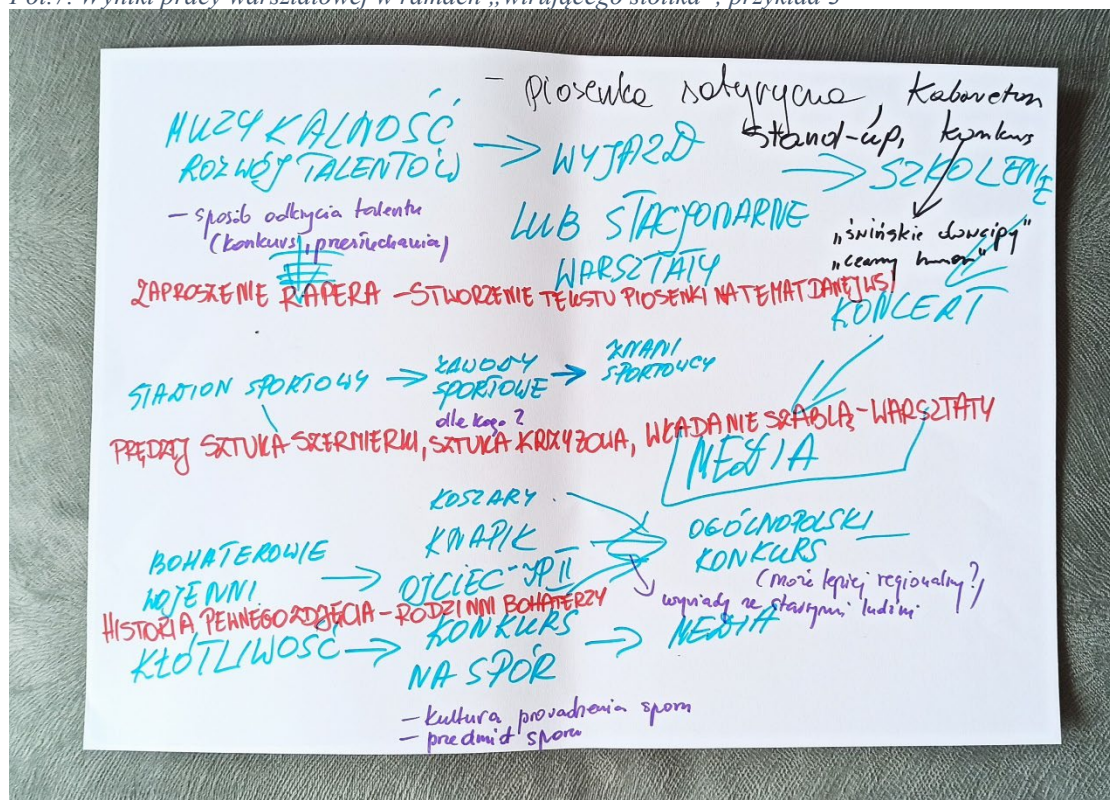
Fot.5. Wyniki pracy warsztatowej w ramach „wirującego stolika”, przykład 1

Fot.6. Wyniki pracy warsztatowej w ramach „wirującego stolika”, przykład 2

Fot.7. Wyniki pracy warsztatowej w ramach „wirującego stolika”, przykład 3

2. Analiza oferty kulturalnej

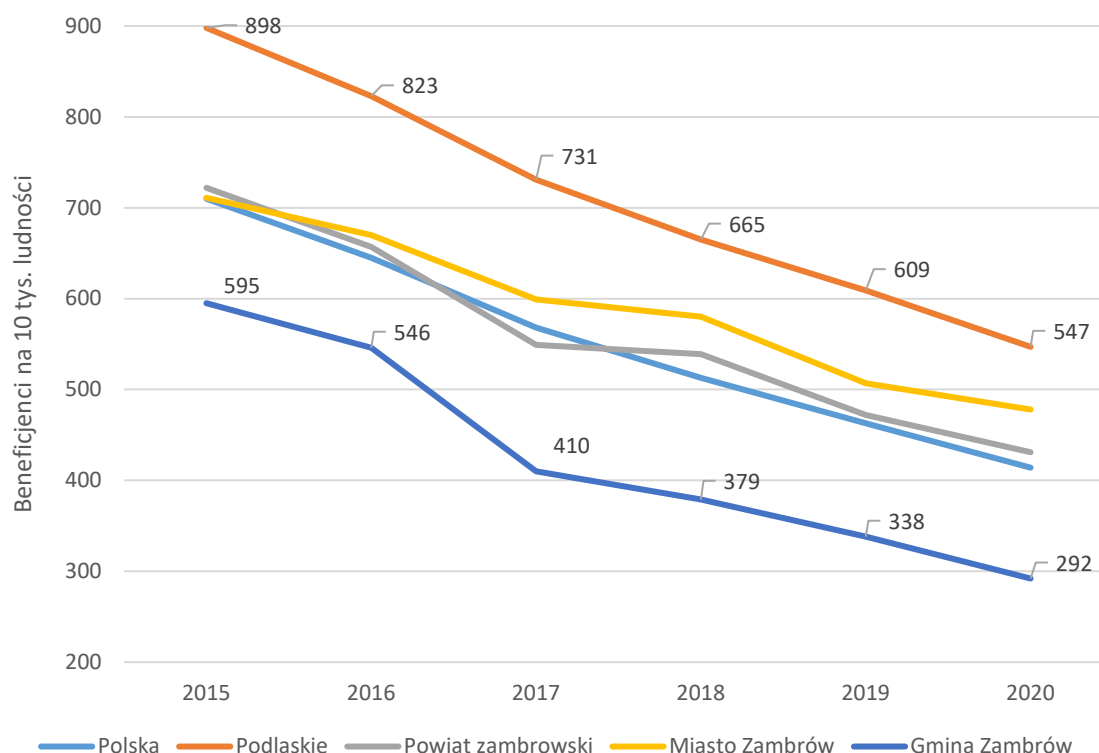
Do analizy potrzeb kulturalnych wykorzystano ogólne dane statystyczne, informacje z mediów społecznościowych i stron internetowych (wpisy i komentarze internautów) oraz przede wszystkim wyniki badań ankietowych oraz warsztatów.

2.1. Uwarunkowania ogólne, problemy społeczne i trudności w obszarze kultury

Gminę Zambrów zamieszkuje ok. 9 tys. osób. Trendy demograficzne wskazują na spadek liczby mieszkańców i wzrost liczby seniorów w przyszłości. Gminę cechuje ujemne saldo migracji i spadające wskaźniki przyrostu naturalnego. Wskaźniki demograficzne są jednak zdecydowanie lepsze od średnich dla kraju, województwa i powiatu, a nawet miasta Zambrów. Na tle kraju i otoczenia gmina charakteryzuje się relatywnie młodym społeczeństwem i korzystniejszymi perspektywami demograficznymi.

Na tle podobnych w kraju gmin o rolniczym profilu, gmina Zambrów charakteryzuje się wysokim poziomem rozwoju gospodarczego i dość wysokimi dochodami mieszkańców. Potwierdza to trend wskaźnika liczby beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności, który spadł z 595 w roku 2015 do 292 w roku 2020 (spadek o 51%). W gminie Zambrów sytuacja pod tym względem jest bardzo dobra i w ostatnich latach poprawiała się najszybciej na tle kraju i otoczenia.

Rysunek 1. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Źródło: BDL GUS, 2022.

Dość dobrą kondycję finansową mieszkańców gminy potwierdzają pośrednio wyniki „Badań ankietowych 2021”, w których gotowość do partycypowania w kosztach uczestnictwa w oferowanych zajęciach na terenie gminy Zambrów zadeklarowało 83,2% badanych.

W ramach „Badań ankietowych 2022” poproszono respondentów o wskazanie największych problemów społecznych zauważalnych w gminie (*Pyt. 9. Jakie są najważniejsze problemy społeczne w Twojej gminie?*). Na 28 udzielonych odpowiedzi 5 badanych wskazało starzenie się społeczeństwa, 4 – uzależnienia, głównie alkoholizm, 3 – trudności w komunikacji pomiędzy dziećmi i rodzicami, 2 – brak ścieżek rowerowych, 2 – niski poziom zaangażowania mieszkańców w życie kulturalne, bierność kulturalna. W czasie spotkań warsztatowych z mieszkańcami nie wskazywano żadnych istotnych problemów społecznych, które byłyby dokuczliwe dla lokalnej społeczności.

Ankietowanych poproszono o wskazanie czynników, stanowiących utrudnienia w uczestnictwie w wydarzeniach kulturalnych (*Pyt. 2. Czy jest coś, co utrudnia Tobie udział w wydarzeniach kulturalnych?*). Najczęściej wskazywaną trudnością była lokalizacja lub dojazd do miejsca, w którym odbywa się wydarzenie. Spośród 41 odpowiedzi ten problem został wskazany 12 razy. Kolejnymi czynnikami były: brak wolnego czasu, w tym zapracowanie – wskazane 11 razy, brak lub zbyt późna informacja o organizacji wydarzenia – wskazane 4 razy.

Ankietowani zostali zapytani o zjawiska/ rzeczy negatywne w ich percepcji, które dzieją się w okolicy w obszarze kultury (*Pyt. 7. Wymień rzeczy, które się Tobie nie podobają w obszarze kultury, a dzieją się w okolicy*). Najczęściej wskazywanym problemem (11 razy na 31 odpowiedzi) jest zbyt późna informacja o organizacji danego wydarzenia lub brak takiej informacji, 5 razy wskazany został brak nowoczesności, w tym nastawienie głównie na seniorów lub promocję sceny disco polo, 2 razy wskazywano problemy z lokalizacją imprez i dojazdem osób starszych.

Wyżej wymienione zjawiska były także przedmiotem dyskusji w ramach przeprowadzonych warsztatów. Poglądy uczestników badań były bardzo zróżnicowane. Część osób kategorycznie nie zgodziła się z tezą, że lokalizacja imprez lub problemy z dojazdem stanowią trudności w dostępie do wydarzeń kulturalnych. Część uczestników jednak potwierdziła obecność takich problemów. Należy zwrócić uwagę, iż gmina Zambrów ma bardzo dużą powierzchnię, najwięcej w kraju sołectw (wśród gmin wiejskich), a różne wydarzenia kulturalne mają zawsze konkretną lokalizację. Dlatego też mieszkańcy zainteresowani wydarzeniami w bardziej odległych miejscowościach mogą to odczuwać jako trudność w dostępie do kultury. Na spotkaniach wybrzmiewały także opinie, iż problemem nie jest odległość lub lokalizacja tylko chęć uczestnictwa w kulturze.

W czasie warsztatów wskazywano, iż problem bierności kulturalnej części mieszkańców, nie wynika z odległości lub lokalizacji wydarzeń, a jest związany z małą liczbą silnych liderów, którzy zachęcą innych do uczestnictwa w kulturze. Przyznano, iż problem „braku czasu” i „zapracowania” realnie istnieje, ale nie na tyle, aby nie korzystać z oferty kulturalnej.

Przykładowe wypowiedzi uczestników warsztatów:

„Brak osoby/ lidera”.

„Mieszkańcy chętnie wyjdą, skorzystają, wezmą udział w wydarzeniach, potrzeba osoby prowadzącej/ lidera”.

Dużo dyskusji w czasie warsztatów wywołały wyniki badań ankietowych wskazujące na niewystarczający poziom komunikacji o wydarzeniach kulturalnych. Podkreślano, że informacja o inicjatywach kulturalnych jest szeroko dostępna w mediach elektronicznych, ale nie są wystarczająco wykorzystywane inne, tradycyjne kanały komunikacji. Przykładowe wypowiedzi uczestników warsztatów:

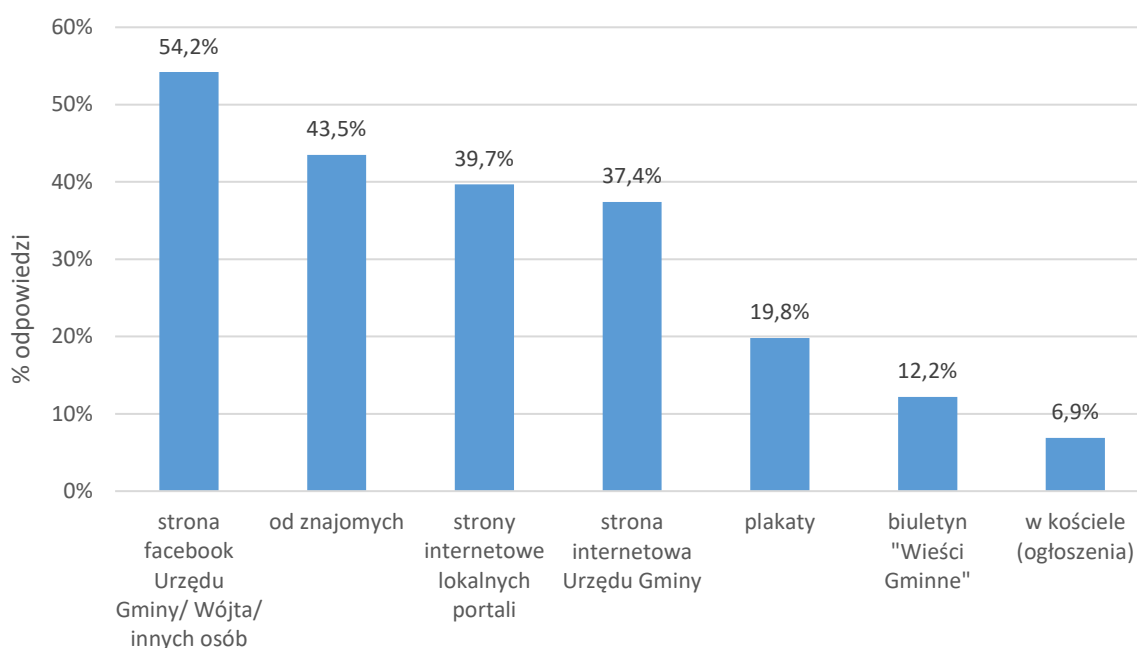
„Brak czasu na przekazanie informacji mieszkańcom wsi przez sołtysów po otrzymaniu SMS-a przez system informatyczny”.

„Prośba o wcześniejszą informację od centrum kultury o planowanych wydarzeniach kulturalnych”.

„Nie każdy ma Internet lub Facebooka. Rozpowszechnianie informacji poprzez SMS/ banery w wioskach”.

Odczucia mieszkańców częściowo potwierdzają wyniki „Badań ankietowych 2021”, w ramach których respondenci określali źródła informacji na temat planowanych wydarzeń. Ponad połowa czerpie informacje z sieci społecznościowej Facebook gminy i Wójta, ponad 43% od znajomych, blisko 40% z lokalnych portali internetowych oraz ponad 37% ze strony internetowej Urzędu Gminy Zambrów. Mniej osób korzysta z tradycyjnych źródeł: plakatów, gminnej gazety czy ogłoszeń w kościele.

Rysunek 2. Źródła informacji na temat planowanych wydarzeń na terenie gminy Zambrów

Źródło: „Badania ankietowe 2021”, N = 131. Odsetek odpowiedzi nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Strona internetowa Urzędu Gminy zawiera harmonogram wydarzeń kulturalnych publikowany z kilkumiesięcznym wyprzedzeniem i jest on na bieżąco aktualizowany. Zawiera on jednak tylko nazwę imprezy i datę, bez podania szczegółów o lokalizacji, godzinach i agendzie wydarzeń, które to informacje są dostępne najczęściej kilka dni przed datą wydarzenia. Mieszkańcy mają zatem czas, aby uzyskać wiedzę o imprezach. Nawet osoby mniej biegłe w mediach elektronicznych, przy pewnym zaangażowaniu, mogą uzyskać dostęp do informacji o wydarzeniach kulturalnych. Mimo to problem komunikacyjny istnieje.

Należy rozważyć: rozszerzenie systemu powiadamiania SMS-owego na wszystkich mieszkańców gminy, którzy udostępnią swoje numery telefonów, większe zaangażowanie w rozpowszechnienie informacji parafii oraz liderów społecznych.

2.2. Uczestnictwo w kulturze

Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu (GCBKiS) zostało powołane w grudniu 2020 roku. Do tego momentu organizacją oferty kulturalnej zajmował się Urząd Gminy. W związku z ograniczonymi danymi statystycznymi dotyczącymi oferty kulturalnej, poziom uczestnictwa w kulturze przeanalizowano głównie w oparciu o badania ankietowe, tzn. „Badania ankietowe 2022” oraz „Badania ankietowe 2021”. W przypadku liczby uczestników imprez organizowanych przez instytucje kultury, dane statystyczne dla gminy Zambrów są dostępne dopiero za 2021 rok i nie odzwierciedlają faktycznej aktualnej aktywności ośrodka kultury, ponieważ rok 2021 był pierwszym rokiem działania, kiedy oferta nie była jeszcze w pełni ukształtowana. W tabeli 1 wskazano dla porównania podobne gminy obwarunkowe, okalające miasta powiatowe w województwie podlaskim. Liczba uczestników na poziomie ok. 1 tysiąca może być wyznacznikiem na przyszłość. Dane wskazują także na potencjał miasta Zambrów jako dostawcy usług kultury.

Tabela 1. Uczestnicy imprez organizowanych przez instytucje kultury

Gmina	Uczestnicy imprez						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Grajewo	363	2 243	1 136	1 413	1 293	94	239
Gmina Kolno	193	8 040	2 960	3 190	1 960	955	1 150
Gmina Łomża	420	1 860	1 320	1 204	1 066	30	1 137
Gmina Suwałki	1 025	1 854	3 127	4 350	2 796	884	1 575
Miasto Zambrów	23 781	24 660	24 830	25 900	25 550	10 780	18 270
Gmina Zambrów	0	0	0	0	0	0	140

Zródło: BDL GUS, 2022.

W przypadku danych odnoszących się do czytelnictwa istnieje możliwość porównania statystyk gminy Zambrów z innymi gminami, a także średnimi wskaźnikami dla powiatu, regionu i kraju. Pod względem księgozbioru na 1000 ludności zasoby gminy są kilkukrotnie

mniejsze od zasobów podobnych gmin, np. Grajewa lub Kolna. Pozytywnym zjawiskiem jest wzrostowy trend wskaźnika.

Po względem liczby czytelników na 1000 ludności gmina Zambrów także zdecydowanie odstaje od średnich wartości dla gmin podobnych. Wskaźnik jest na zbliżonym poziomie od 2015 roku. W tym okresie w innych samorządach odnotowano znaczne spadki.

Tabela 2. Działalność bibliotek

Obszar	Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności [szt.]					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
POLSKA	3 380	3 356	3 340	3 319	3 310	3 268
PODLASKIE	4 048	4 039	4 070	4 037	4 046	4 050
Powiat zambrowski	2 739	2 787	2 844	2 894	2 912	2 991
Gmina Grajewo	2 578	2 751	2 815	2 869	3 021	3 082
Gmina Kolno	3 938	3 893	3 885	3 945	4 010	4 015
Gmina Łomża	10 189	10 426	10 556	10 294	10 406	9 948
Gmina Suwałki	4 200	4 164	4 156	4 195	4 214	4 242
Miasto Zambrów	2 913	2 940	2 974	3 014	2 992	3 050
Gmina Zambrów	908	941	967	1 008	1 053	1 107
Obszar	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności [os.]					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
POLSKA	162	159	157	155	156	128
PODLASKIE	122	120	120	118	119	104
Powiat zambrowski	84	78	76	73	72	60
Gmina Grajewo	55	56	53	52	54	48
Gmina Kolno	70	72	72	74	73	68
Gmina Łomża	164	166	158	153	157	125
Gmina Suwałki	96	94	87	88	80	71
Miasto Zambrów	127	120	117	113	110	91
Gmina Zambrów	17	16	17	16	16	16
Obszar	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika [szt.]					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
POLSKA	18,0	18,1	17,5	17,1	17,2	15,8
PODLASKIE	20,2	20,2	19,5	19,3	19,2	16,7
Powiat zambrowski	22,3	22,1	21,6	20,6	20,5	15,5
Gmina Grajewo	27,9	26,2	24,9	24,2	26,7	18,7
Gmina Kolno	18,4	18,0	14,8	14,1	14,9	14,3
Gmina Łomża	24,8	25,0	24,6	23,9	22,6	20,7
Gmina Suwałki	18,1	16,9	16,8	16,2	16,3	13,7
Miasto Zambrów	23,2	22,2	21,2	20,2	19,8	14,7
Gmina Zambrów	17,5	15,4	15,3	15,6	15,7	15,1

Źródło: BDL GUS, 2022.

Po względem wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika gmina Zambrów osiąga wartości zbliżone do krajowych i co ciekawe, wyższe od miasta Zambrów.

Dane wskazują na potrzebę większej promocji czytelnictwa – pozyskiwanie nowych czytelników.

Podstawą analizy uczestnictwa w kulturze były badania ankietowe. W ramach „Badania ankietowego 2002” zapytano mieszkańców czy lubią spędzać czas uczestnicząc w kulturze (*Pyt. 1. Czy lubisz spędzać wolny czas uczestnicząc w wydarzeniach kulturalnych?*). Zdecydowana większość deklaruje takie zainteresowanie: 50,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 40,4% - „raczej tak”.

Te deklaracje potwierdzają odpowiedzi na szczegółowe pytanie dotyczące częstotliwości uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych (*Pyt. 3. Jak często w ciągu roku uczestniczysz w wydarzeniach kulturalnych lub integracyjnych?*). Odpowiedzi uwzględniały wydarzenia organizowane przez różne instytucje publiczne i prywatne, ale także grupy przyjaciół, aktywność indywidualną lub inne formy. Wyniki odpowiedzi na to pytanie wskazują na aktualną aktywność ogólną mieszkańców w obszarze kultury niezależnie od organizatora wydarzeń.

Uczestnictwo przynajmniej raz w roku w koncertach i festiwalach, otwartych imprezach okolicznościowych oraz korzystanie z kina deklaruje 86-87% badanych. Do teatru, kabaretu chodzi 65% respondentów, w wycieczkach krajoznawczych i pielgrzymkach oraz wydarzeniach charytatywnych lub wolontariackich uczestniczy 63% badanych, zaś w dyskotekach i zabawach 56%. Mieszkańcy uczestniczą także w formie kultury wyższej - wystawy rzeźby, malarstwa, muzea, opera, filharmonia (58%).

Najczęściej (8 razy i więcej) mieszkańcy uczestniczą w spotkaniach lub warsztatach artystycznych, twórczości ludowej i rzemiosła (18% badanych), warsztatach muzycznych/śpiewu/ nauki gry na instrumentach (18% badanych), spotkaniach lub warsztatach kulinarnych (14%).

Tabela 3. Częstotliwość uczestnictwa w różnych rodzajach wydarzeń kulturalnych

Rodzaj wydarzenia	Nie wiem	Ani razu	1-3 razy w roku	4-7 razy w roku	8 razy i więcej	Uczestnictwo ogółem
Wystawy rzeźby, malarstwa, muzea, opera, filharmonia	11%	31%	52%	4%	2%	58%
Koncerty muzyczne i festiwale	2%	11%	62%	16%	9%	87%
Imprezy okolicznościowe (np. dni gminy, dożynki, wydarzenia patriotyczne, inne)	7%	7%	54%	23%	9%	86%
Dyskoteki, zabawy	12%	32%	46%	5%	5%	56%
Teatr, kabaret	5%	30%	47%	9%	9%	65%

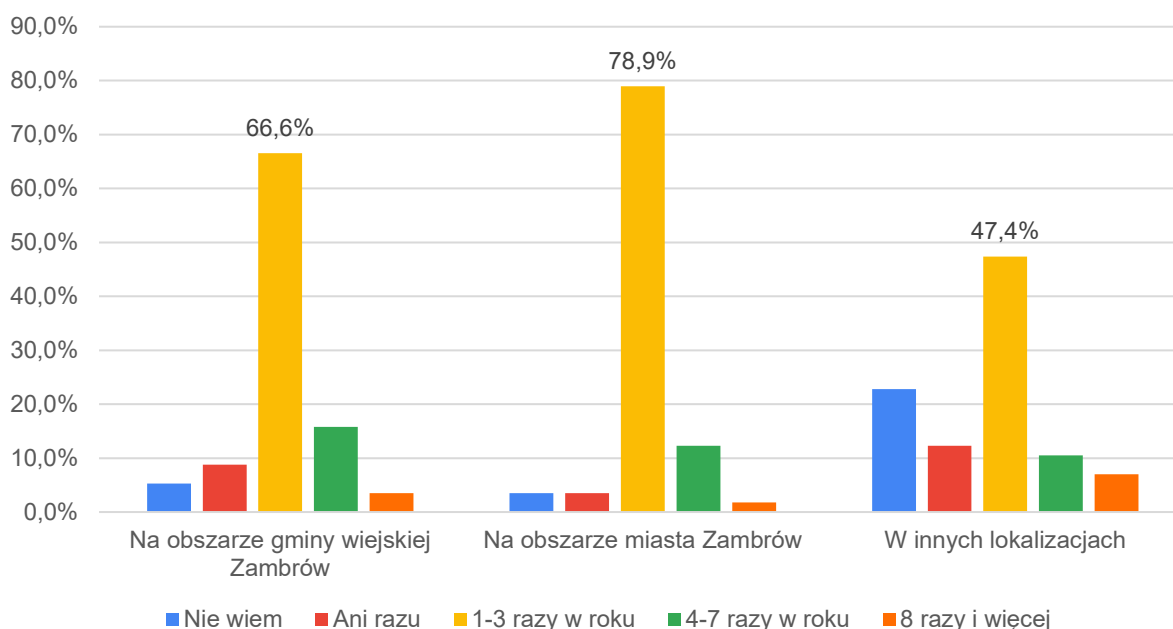
Rodzaj wydarzenia	Nie wiem	Ani razu	1-3 razy w roku	4-7 razy w roku	8 razy i więcej	Uczestnictwo ogółem
Kino	5%	9%	54%	23%	9%	86%
Spotkania lub warsztaty poetyckie, literackie, pisarskie, blogerskie	7%	54%	33%	4%	2%	39%
Spotkania lub warsztaty kulinarne	7%	53%	26%	0%	14%	40%
Spotkania lub warsztaty artystyczne, twórczości ludowej i rzemiosła	4%	47%	26%	5%	18%	49%
Warsztaty teatralne lub spotkania muzyczno-teatralne (np. jasełka, kolędowanie, inne)	12%	44%	40%	0%	4%	44%
Warsztaty muzyczne/ śpiewu/ nauki gry na instrumentach	14%	46%	18%	4%	18%	40%
Spotkania lub warsztaty taneczne i ruchowo-rekreacyjne (np. aerobik, joga, cheerleading, zumba, inne)	7%	60%	19%	5%	9%	33%
Gry stolikowe (np. karty, piłkarzyki, gry planszowe)	9%	54%	18%	12%	7%	37%
Spotkania lub warsztaty prozdrowotne (np. dietetyczne, fizjoterapeutyczne, medytacyjne, ekologiczne, inne)	11%	55%	16%	7%	11%	34%
Warsztaty rozwoju osobistego, coachingowe, psychologiczne	12%	60%	14%	5%	9%	28%
Kursy lub warsztaty komputerowe (np. grafiki, programowania, tworzenia filmów, obróbki zdjęć)	11%	66%	5%	7%	11%	23%
Kursy lub warsztaty fotograficzne	16%	68%	7%	7%	2%	16%
Spotkania z ciekawymi ludźmi, wykłady (np. z pisarzami, aktorami, itp.)	9%	51%	30%	5%	5%	40%
Wycieczki krajoznawcze i pielgrzymki	5%	32%	44%	14%	5%	63%
Wydarzenia charytatywne lub wolontariat	7%	30%	45%	7%	11%	63%

Źródło: „Badania ankietowe 2022”, N = 57.

Respondentów poproszono także o określenie częstotliwości korzystania ze zorganizowanych przez instytucje publiczne wydarzeń kulturalnych z rozróżnieniem na obszar gminy wiejskiej Zambrów, miasta Zambrów oraz innych lokalizacji (*Pyt. 4. Jak często w ciągu roku korzystasz ze zorganizowanych przez instytucje publiczne wydarzeń kulturalnych?*). Mimo, że miasto Zambrów posiada o wiele większy potencjał usług kultury, wyniki badań mieszkańców nie wskazują na duże zróżnicowanie w tym względzie. W każdym z wariantów wyniki są podobne – uczestnicy deklarują najczęściej przeciętną

częstotliwość 1-3 razy w roku. Bardzo zbliżone wyniki osiągnięto w „Badaniach ankietowych 2021”.

Rysunek 3. Częstotliwość uczestnictwa w kulturze (odsetek odpowiedzi)

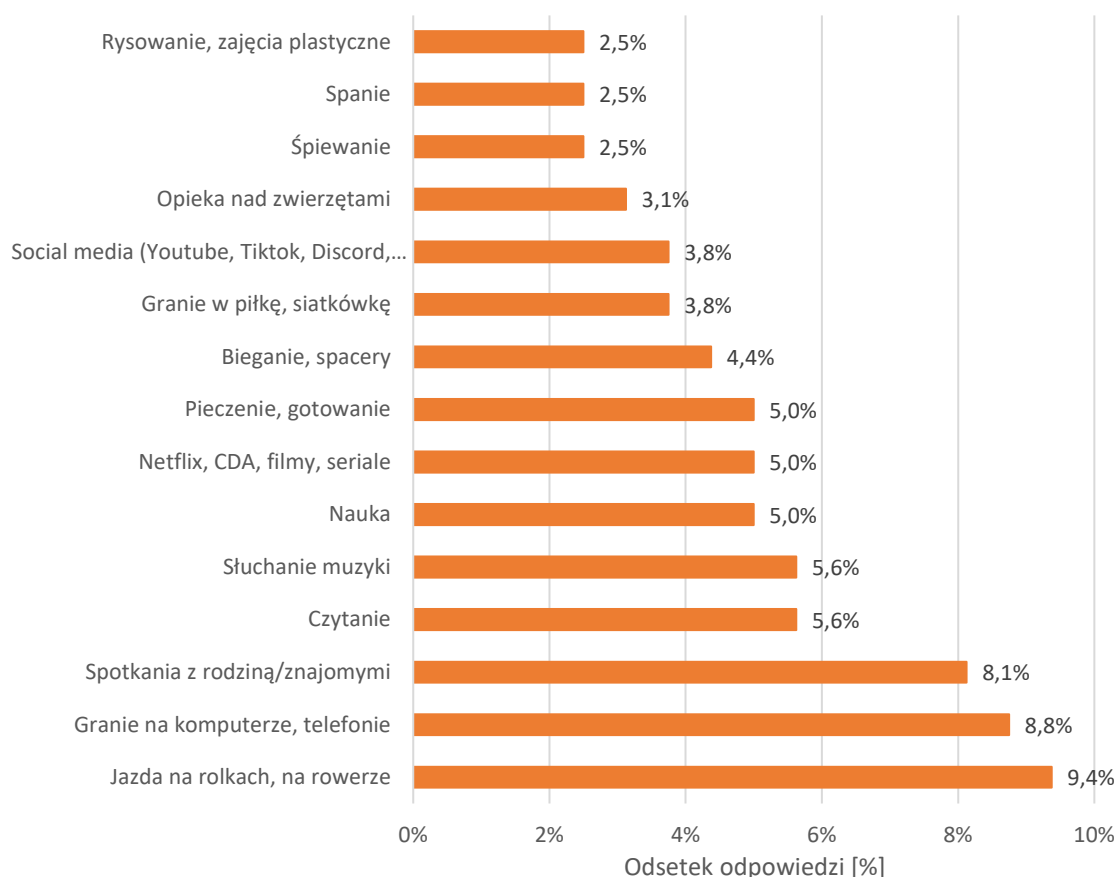
Źródło: „Badania ankietowe 2022”, N = 57.

W ramach spotkań warsztatowych z młodzieżą jednym z podejmowanych zagadnień była aktualna aktywność młodzieży w wolnym czasie. Udzielono 160 odpowiedzi. Najczęściej wskazywano:

- aktywność sportową – jazda na rolkach, rowerze (9,4%), bieganie, spacer (4,4%), granie w piłkę, siatkówkę (3,8%),
- aktywność z udziałem technologii ITC – gry komputerowe i na telefonie (8,8%), social media (3,8%),
- aktywność artystyczno-rozrywkową – słuchanie muzyki (5,6%), filmy/ seriale (5,0%), śpiewanie (2,5%), zajęcia plastyczne (2,5%),
- aktywność dydaktyczną – czytanie (5,6%), nauka (5,0%).

Rysunek 4. Co młodzież robi w wolnym czasie (odsetek odpowiedzi)

Źródło: „Badania ankietowe 2022”, N = 57.

Źródło: warsztaty z młodzieżą, zaprezentowano tylko odpowiedzi wskazane 4 i więcej razy.

2.3. Ocena oferty kulturalnej

Gmina Zambrów posiada gminną instytucję kultury pod nazwą Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu. Działająca w ramach Centrum biblioteka publiczna udostępnia księgozbiór, przeprowadza konkursy plastyczne i literackie, lekcje biblioteczne, czytanie bajek i baśni dla najmłodszych, organizuje spotkania z aktorami i przedstawienia teatralne, przyjmuje wycieczki przedszkolaków i najmłodszych uczniów szkół.

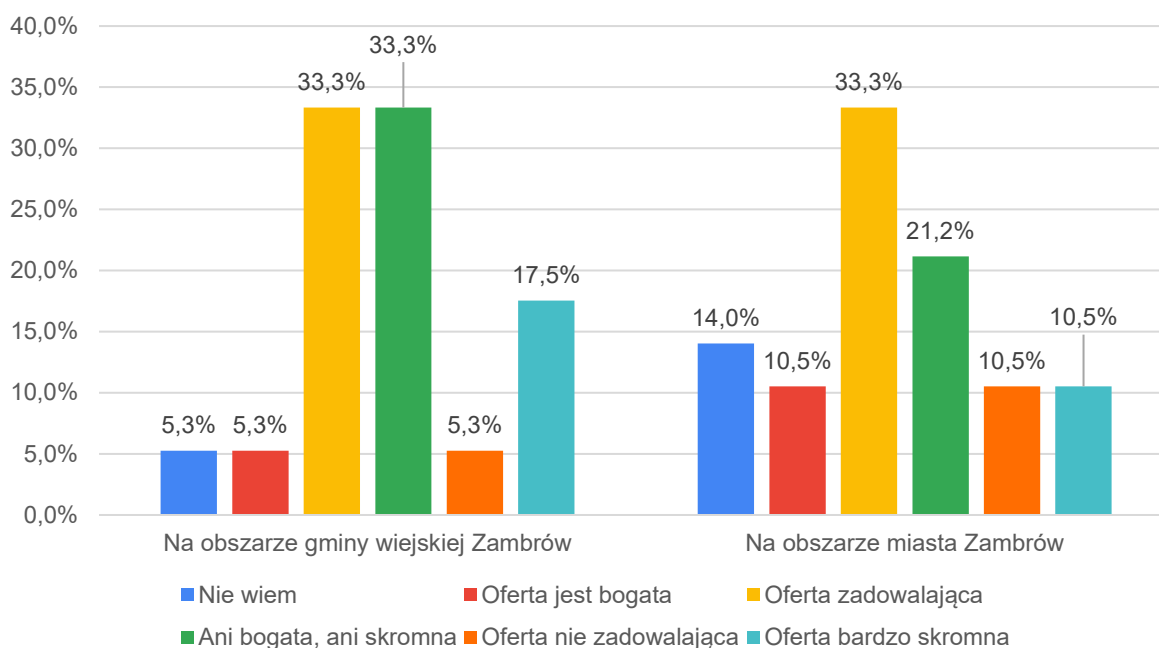
GCBKiS jest organizatorem lub współorganizatorem wielu imprez, w tym części odbywających się cyklicznie i cieszących się dużą frekwencją. Są to m.in. Festyn Rodzinny, Festiwal Profilaktyki – Święto Rodziny, Święto Gminy Zambrów, Gminny Dzień Babci i Dziadka, Gminne obchody Dnia Kobiet, Dzień Seniora, Samorządowy Bal Charytatywny, „Cała Polska czyta dzieciom”, „Narodowe czytanie”, Turniej Brydża Sportowego o Puchar Wójta Gminy Zambrów, Turniej Piłki Nożnej Halowej o Puchar Wójta, Otwarte Mistrzostwa Gminy w Piłce Siatkowej, Marsz Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Zawody Strzeleckie Związku Szlachty Polskiej, Zawody Sportowo-Pożarnicze, eliminacje do Ogólnopolskiego Turnieju Wiedzy Pożarniczej. Centrum organizuje konkursy: walentynkowy (na najpiękniejszą kartkę walentynkową, najpiękniejszy wiersz), recytatorski, warsztaty

i konkursy na ozdoby świąteczne i tematyczne, oraz wystawy. Proponowane są zajęcia tematyczne pod hasłem „Ferie zimowe” oraz „Wakacje z GCBKiS” - konkursy np. „Moja gmina w obiektywie”, przegląd piosenki biesiadnej, Lipcowe potańcówki, Festiwal Młodej Sceny Disco Polo, Nordic walking z instruktorem. Uroczyscie obchodzone są Jubileusze, m.in. pożycia małżeńskiego mieszkańców - „Złote Gody”, powstania „Wieści Gminnych”, „Laskowianek”, obchody rocznicowe kampanii wrześniowej 1939 r., spotkania z ciekawymi gośćmi, Mikołajki, spotkania opłatkowe, koncerty kolęd.

W ramach badań poddano ocenie liczbę (Pyt.5. *Oceń liczbę organizowanych imprez przez instytucje publiczne w swojej okolicy*) i jakość (Pyt.6. *Oceń jakość oferty kulturalnej zorganizowanej przez instytucje publiczne w swojej okolicy np. zaangażowanie prowadzących zajęcia, adekwatność oferty, aspekty merytoryczne, organizacyjne, techniczne, inne*) oferty kulturalnej w zależności od lokalizacji. Wyniki wskazują na małe zróżnicowanie oceny liczby i jakości oferty kulturalnej pomiędzy gminą i miastem w percepcji mieszkańców gminy. Nieco gorzej oceniono w tym zestawieniu gminę Zambrów zarówno pod względem jakości oferty, jak i ilości imprez kulturalnych. Przeważają jednak oceny pozytywne. Ofertę w gminie Zambrów pod względem liczby imprez jako „bogată” oceniło 5,3% badanych, „zadowolającą” – 33,3%. Negatywną ocenę - „oferta niezadowolającą” wystawiło 5,3%, a ocenę „oferta bardzo skromna” – 17,5% badanych.

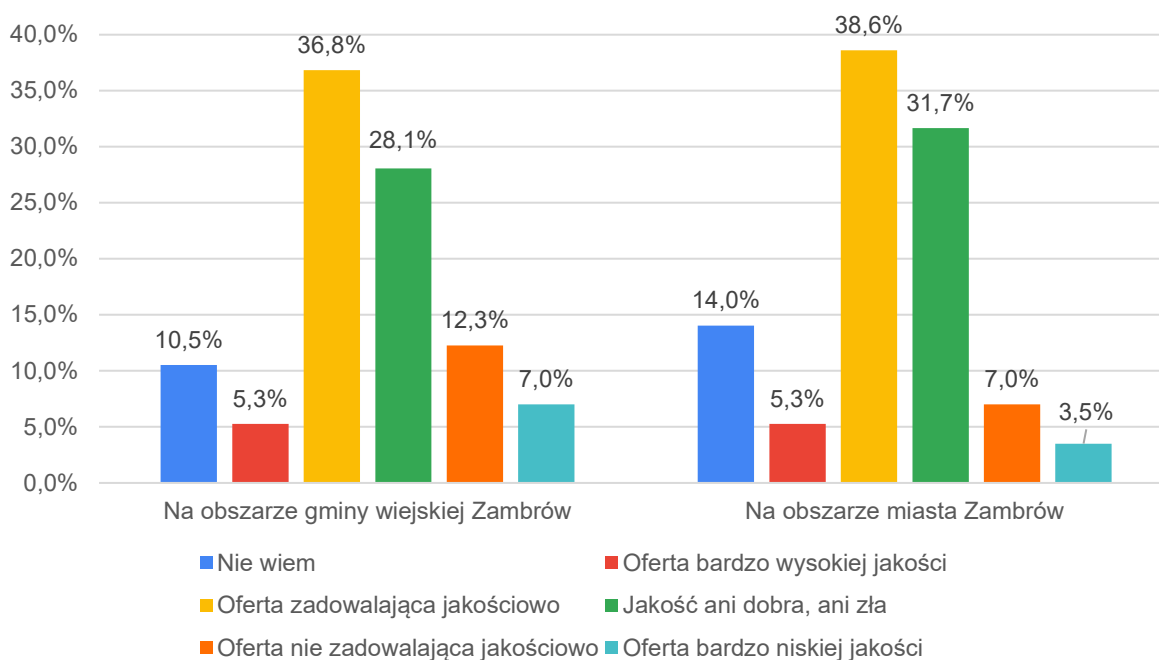
Pod względem jakości oceny mieszkańców były lepsze, odpowiedzi: „oferta bardzo dobrej jakości” i „oferta zadowolającą” udzieliło odpowiednio: 5,3% i 36,8% badanych. Odpowiedzi negatywne były w zdecydowanej mniejszości: „oferta nie zadowolającą” i „oferta bardzo niskiej jakości” – odpowiednio: 12,3% oraz 7,0% odpowiedzi.

Rysunek 5. Ocena liczby organizowanych imprez przez instytucje publiczne (odsetek odpowiedzi)

Źródło: „Badania ankietowe 2022”, N = 57.

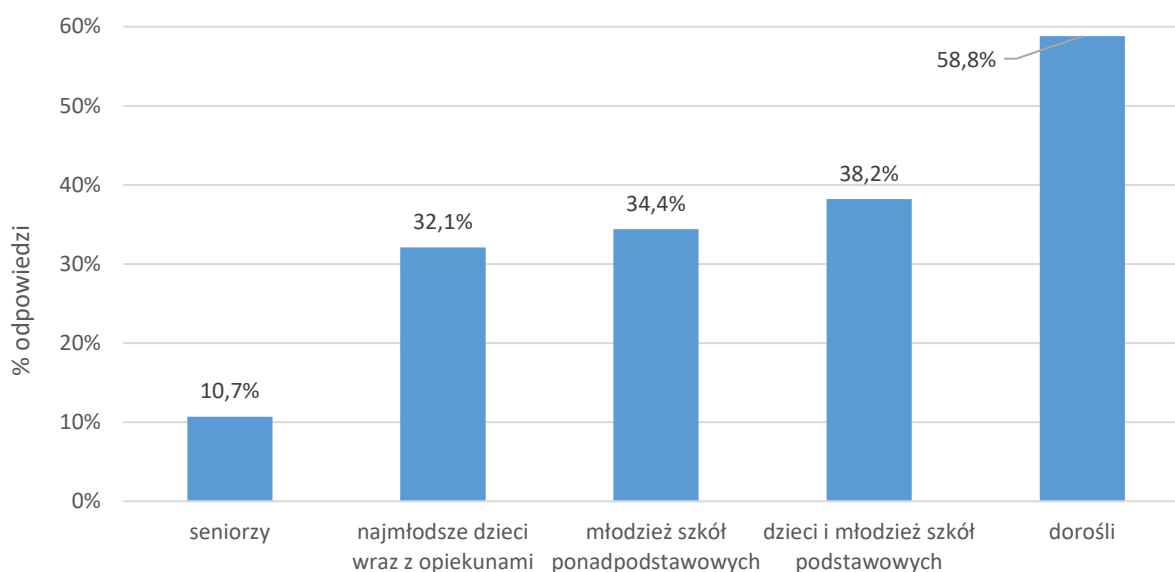
Rysunek 6. Ocena jakości organizowanych imprez przez instytucje publiczne (odsetek odpowiedzi)

Źródło: „Badania ankietowe 2022”, N = 57.

W ramach „Badań ankietowych 2021” zapytano badanych dla których grup wiekowych oferta kulturalna jest niewystarczająca. Prawie 59% ankietowanych uważa, że w gminie brakuje oferty dla dorosłych, znaczny odsetek respondentów wskazał także na brak oferty dla różnych grup wiekowych dzieci – od 32 do 38% ankietowanych. W percepcji badanych grupa senioralna powinna czuć się usatysfakcjonowana proponowaną ofertą kulturalną.

Rysunek 7. Grupy wiekowe, dla których zdaniem respondentów brakuje oferty spędzania czasu wolnego na terenie gminy Zambrów

Źródło: „Badania ankietowe 2021”, N = 131. Odsetek odpowiedzi nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

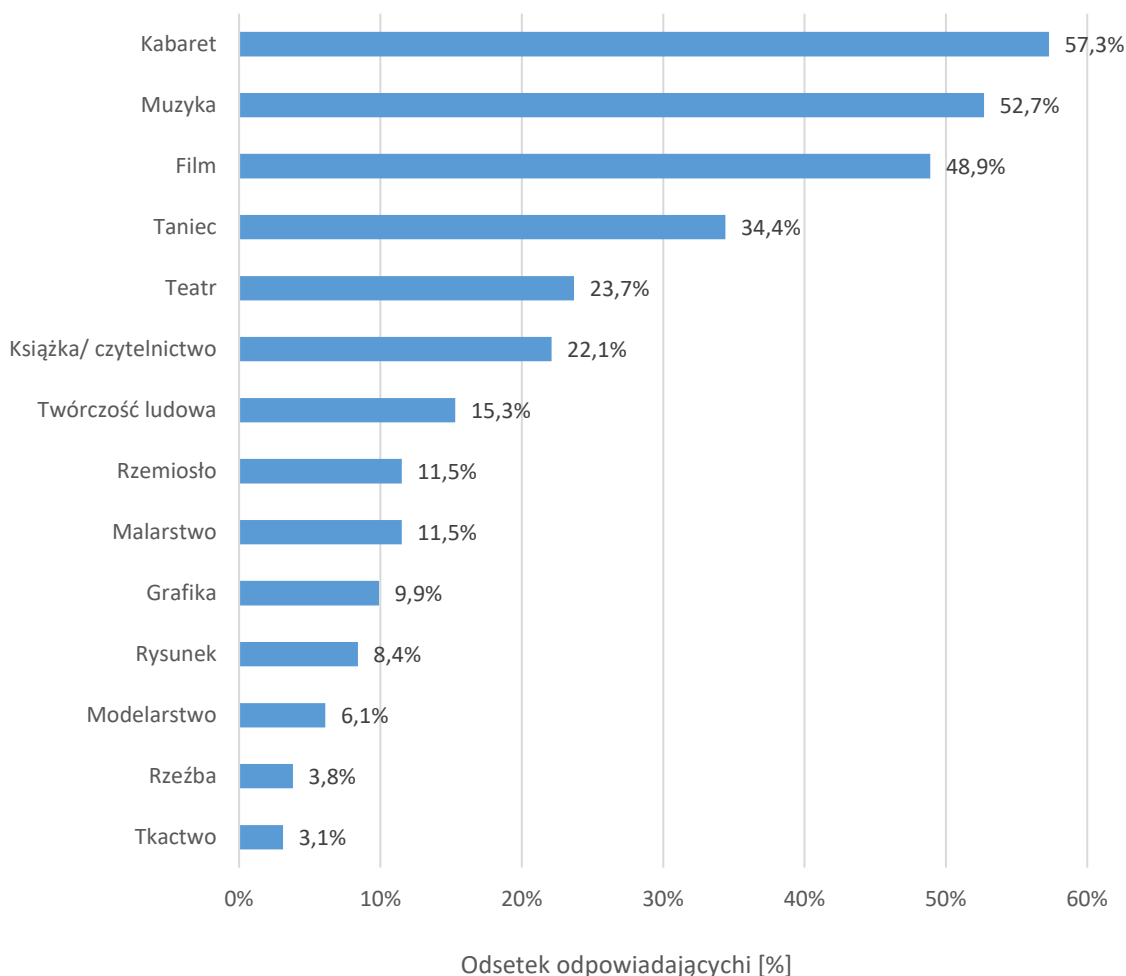
3. Analiza potencjału kulturowego

3.1. Analiza potrzeb i oczekiwań mieszkańców

Źródłem danych do analizy potrzeb i oczekiwań mieszkańców w zakresie oferty kulturalnej były wyniki „Badań ankietowych 2021”, „Badań ankietowych 2022” oraz spotkania warsztatowe z młodzieżą i osobami dorosłymi (w tym seniorami i środowiskami artystycznymi).

W ramach „Badań ankietowych 2021” respondentów poproszono o określenie oczekiwań oferty w zakresie kultury i sztuki. Ankietowani wskazali na następujące główne kategorie: kabaret (57,3%), muzyka (52,7%) oraz film (48,9%). Ponad 34% ankietowanych oczekuje oferty związanej z tańcem, 23,7% z teatrem, 22,1% z czytelnictwem i 15,3% z twórczością ludową.

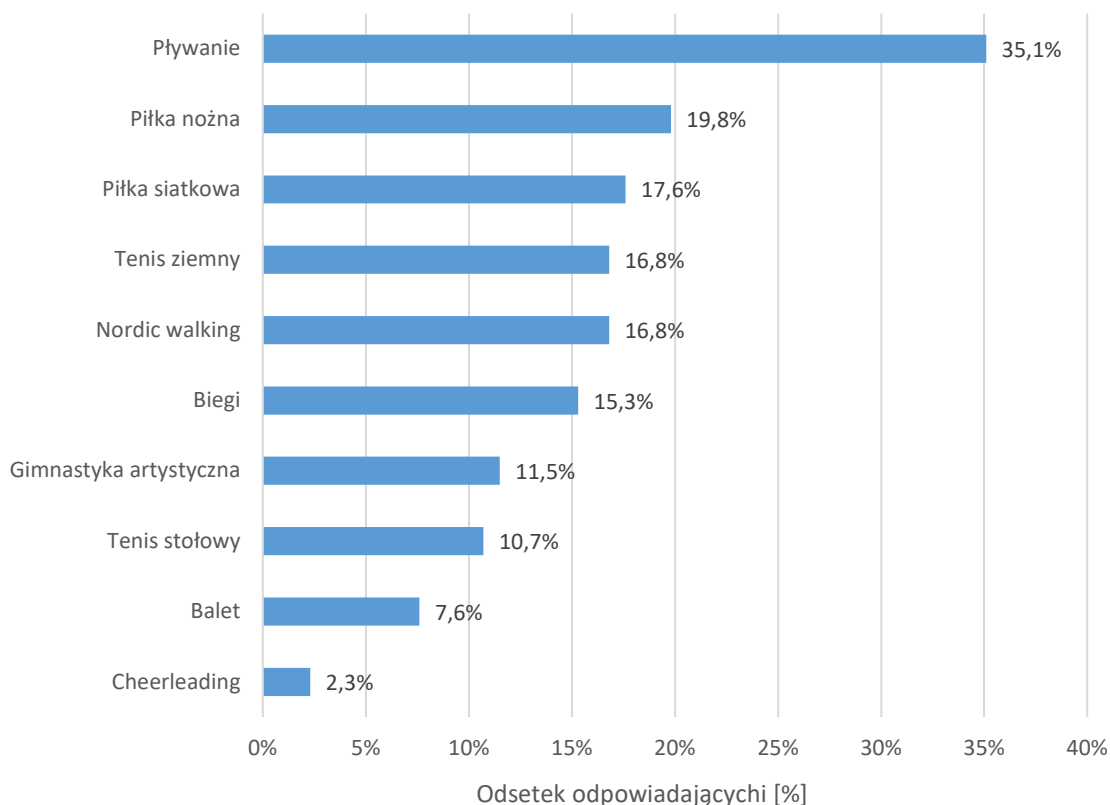
Rysunek 8. Oczekiwania respondentów w zakresie kultury i sztuki na terenie gminy Zambrów

Źródło: „Badania ankietowe 2021”, N = 131. Odsetek odpowiedzi nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Biorąc pod uwagę aktywność sportową, mieszkańcy gminy Zambrów oczekują realizacji zajęć z pływania – 35% respondentów, co piąty ankietowany oczekuje zajęć z piłki nożnej, około 18% - z piłki siatkowej oraz po 17% zajęć z nordic walking i tenisa ziemnego. Niewiele mniej oczekuje zorganizowanych zajęć w zakresie uprawiania biegów.

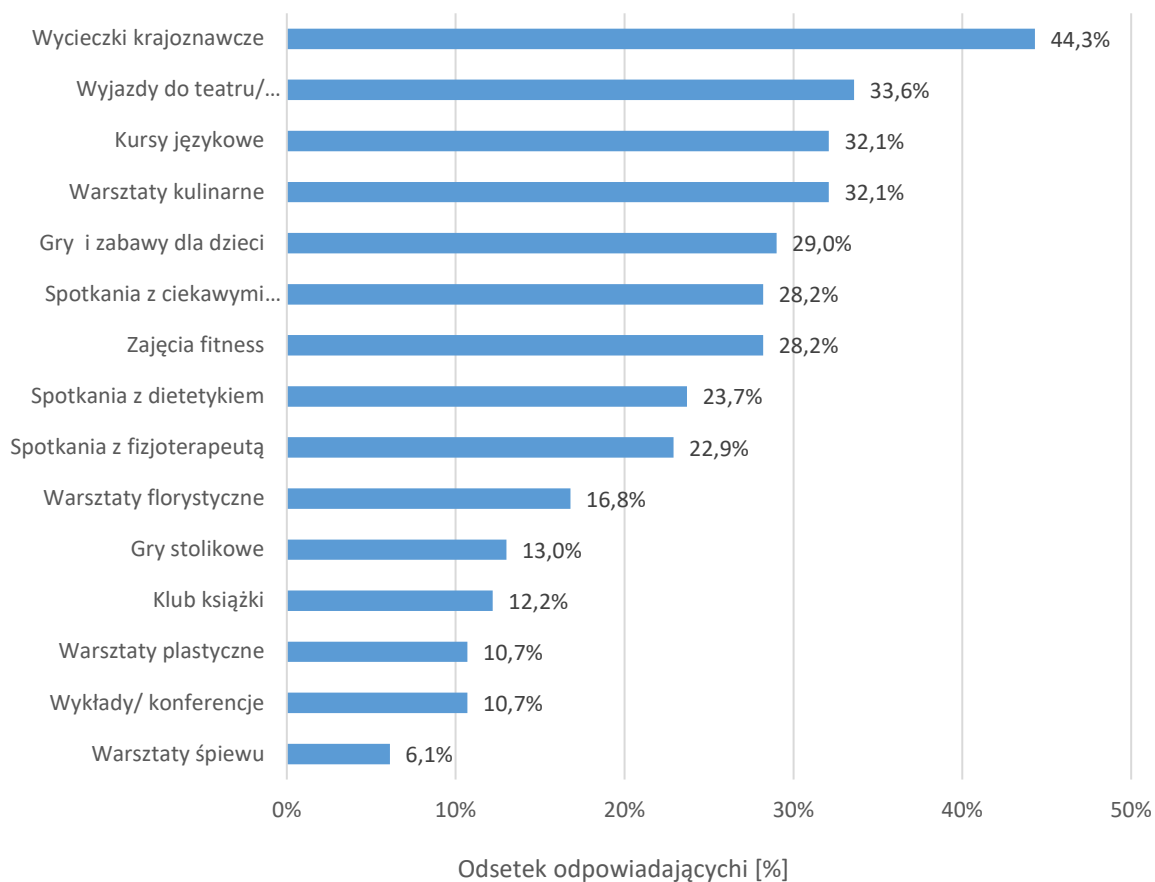
Rysunek 9. Oczekiwanie respondentów w zakresie zajęć sportowych i ruchowych na terenie gminy Zambrów

Źródło: „Badania ankietowe 2021”, N = 131. Odsetek odpowiedzi nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

W przypadku rodzajów form aktywności, z których mieszkańcy gminy chcieliby skorzystać, ponad 44% ankietowanych wskazało na wycieczki krajoznawcze, wyjazdy do teatru i filharmonii (ok. 34%), 32% ankietowanych mieszkańców chciałoby uczestniczyć w warsztatach kulinarnych i kursach językowych. Dość wysoki odsetek respondentów wskazał także na zajęcia fitness, warsztaty tańca, gry i zabawy dla najmłodszych.

Rysunek 10. Oczekiwania respondentów w zakresie ogólnych form aktywności

Źródło: „Badania ankietowe 2021”, N = 131. Odsetek odpowiedzi nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

W ramach „Badań ankietowych 2022” poproszono respondentów o określenie kierunków poprawy oferty kulturalnej. Na otwarte pytanie (*Pyt. 8. W jaki sposób można poprawić ofertę usług kulturalnych w gminie?*) otrzymano 28 odpowiedzi:

- 8 z nich dotyczyło zwiększenia liczby spotkań dla seniorów,
- 7 wskazywało na potrzebę organizacji imprez typu koncerty, potańcówki i różnego rodzaju spotkania muzyczne/taneczne, w tym potańcówki dla osób 40+,
- 3 dotyczyły szerszej oferty ruchowo-tanecznej np. kursy tańca towarzyskiego dla par lub indywidualnie, zajęcia ruchowe typu aerobik, pilates, itp.
- 3 dotyczyło szerszej oferty literackiej i teatralnej np. organizowanie spotkań z pisarzami, poetami, konkursy literackie, warsztaty teatralne, stworzenie amatorskiej grupy teatralnej lub kabaretowej,
- 2 dotyczyły oferty kinowej (późniejsze seanse, kino plenerowe).

Wśród pojedynczych pomysłów były (pisownia oryginalna):

„Organizacja wycieczek dostępnych dla wszystkich mieszkańców gminy (a nie tylko dla kół gospodyń czy OSP)”.

„Można stworzyć izbę historyczną gminy”.

„Organizacja półkolonii oraz wyjazdów wakacyjnych dla dzieci”.

„Zajęcia fitness, aerobik, zumba itp.”.

„Organizowanie kursów samoobrony dla kobiet”.

W czasie spotkań warsztatowych młodzieży i dorosłych poza licznymi konkretnymi pomysłami na przedsięwzięcia kulturalne, pojawiło się dość dużo kierunkowych oczekiwań i potrzeb związanych z ofertą kulturalną gminy: organizacja targów i jarmarków w starym stylu, kultywowanie tradycyjnych pieśni pogrzebowych, organizacja kina plenerowego, trasy rowerowe, warsztaty cukiernicze, spotkania z ciekawymi ludźmi.

Podobnie w ramach „Badań ankietowych 2022” (Pyt. 11. *Jeśli masz ciekawy pomysł na organizację wydarzenia kulturalnego – napisz!*) poza pomysłami, wskazano rozwiązania systemowe i kierunkowe dla kształtowania oferty kulturalnej. Połowa z 20 odpowiedzi świadczy o potrzebie organizacji gminnych imprez, podane przykłady dotyczyły przeglądów/spotkań muzycznych, potańcówek, promowania sztuki, w tym literatury. W 5 odpowiedziach wspomniano o klubach dla seniorów, w 4 o ścieżkach rowerowych, 2 ankietowanych wskazało organizację koncertów artystów niezwiązanych z muzyką disco polo.

Wśród pojedynczych pomysłów były (pisownia oryginalna):

„Więcej kultury latem na świeżym powietrzu”.

„Więcej ścieżek rowerowych”.

„Organizacja występów/koncertów nie związanych z twórcami kategorii disco-polo była by na plus”.

„Gminny przegląd kapel weselnych, organizacja pleneru malarskiego lub rzeźbiarskiego”.

„Połączyć imprezy miasta Zambrów z gminnymi”.

3.2. Czynniki kulturotwórcze

3.2.1. Historia i dziedzictwo

Kontekst historyczny

Historia państwowości polskiej na obszarze gminy Zambrów sięga X w., kiedy te tereny były zamieszkiwane przez plemiona Mazowszan. W X w. dostały się pod władanie Piastów. Najstarsze ślady osadnicze, które przetrwały do czasów współczesnych pochodzą z okresu średniowiecza. Tereny te porastała Puszcza Czerwona, zawdzięczająca swoją nazwę przewadze modrzewia. Pierwsze grody powstały m.in. w Ostrołęce, Wiźnie, Łomży, Tykocinie oraz na obecnym terenie gminy Zambrów, nad rzeką Jabłoń w okolicy współczesnej miejscowości Poryte-Jabłoń. Kolejne najstarsze osady, o których wzmianki odnaleziono w XIII w. to Brajczewo i Przeździecko.

Z trudem rozwijające się osadnictwo przerywały częste najazdy Jaćwingów, Litwinów i Rusów. Sytuacja uległa poprawie na przełomie XIV i XV, po wygranej bitwie pod Grunwaldem i ugruntowaniu się władzy Jagiellonów. Następowaly liczne nadania i sprzedaż ziemi książąt mazowieckich na rzecz szlachty głównie z zachodu Mazowsza. Pierwotne nadania ulegały z czasem działom związanym z dziedziczeniem i rozdrobnieniem. Osady zamieszkiwane przez spokrewnione rody często miały wspólne człony nazw, były to tzw. okolice szlacheckie. Do obecnych czasów przetrwały nazwy wsi mające swój początek w szlacheckich zaściankach. Korzystne położenie na skrzyżowaniu szlaków handlowych przyczyniało się do rozwoju zarówno Zambrowa jako ośrodka handlu i rzemiosła, jak też okolicy.

Wielkie spustoszenie nastąpiło w czasie wojen prowadzonych w XVII i XVIII wieku. Sześciokrotne przemarsze wojsk m.in. rosyjskich, szwedzkich i saskich zdziesiątkowały mieszkańców i zniszczyły ich dorobek. Późniejsze rozbiory Polski również nie stwarzały dużych możliwości rozwoju. Na początku XIX w. ziemia łomżyńska znalazła się na krótko w Księstwie Warszawskim, a po upadku Napoleona w Królestwie Polskim, w obrębie utworzonego województwa augustowskiego.

Kolejne reformy i zmiany administracyjne po powstaniu listopadowym i styczniowym wprowadzone przez zaborców oraz uwłaszczenie, które w przypadku wsi szlacheckich nie mogło wnieść większych zmian własnościowych, skutkowały utworzeniem m.in. gminy „Zambrowo”.

W mieście Zambrów wybudowano koszary dla wojsk carskich, które w okresie międzywojennym zajęło wojsko polskie: 1 Pułk Piechoty Legionów i 71 Pułk Piechoty oraz szkoła podchorążych rezerwy. W tym czasie powstał również poligon wojskowy w Czerwonym Borze.

We wrześniu 1939 r. w okolicy Zambrowa rozegrała się nierówna walka 18 Dywizji Piechoty płk Stefana Kosseckiego z XIX Korpusem Pancernym gen. Guderiana. Teren gminy wskutek traktatu Ribbentrop-Mołotow, znalazł się pod okupacją radziecką, a po 1941 r. pod niemiecką.

Czas wojny związany był z terrorem i wyzyskiem: wywózkami mieszkańców w głąb ZSRR, na roboty przymusowe do Rzeszy, do obozów jenieckich i koncentracyjnych, zamykaniem Żydów w getcie.

Lata powojenne to dla Zambrowa i okolic czasy szybkiego rozwoju przemysłu, przetwórstwa rolno-spożywczego i usług. W roku 1991 utworzono odrębne jednostki administracyjne: gminę wiejską Zambrów i miasto Zambrów.

Gmina Zambrów posiada herb, sztandar, flagę i odznakę „Zasłużony dla gminy Zambrów”, co świadczy o dużej świadomości i potrzebie zachowania tożsamości lokalnej. W centralnym miejscu herbu znajduje się analogicznie jak w herbie miasta Zambrów, czarna głowa żubra, który często występował na terenie Puszczy Czerwonej, żubra otacza podkowa będąca elementem wielu herbów rodowych tutejszej szlachty, a jej biel nawiązuje do herbu historycznego Mazowsza. Na sztandarze oprócz głowy żubra i podkowy na zielonym tle symbolizującym rolniczy charakter gminy, umieszczone są trzy daty: 1239 - pierwsze wzmianki w źródłach historycznych o osadach na terenie gminy, 1991 - rok wyodrębnienia gminy wiejskiej Zambrów i 2016 - rok ufundowania sztandaru.

Zabytki

W gminnej ewidencji zabytków gminy Zambrów znajduje się 170 stanowisk archeologicznych, spośród których 5 najcenniejszych wpisano do rejestru. Są to stanowiska w miejscowościach: Cieciorke, Koziki-Jańbrzyków Stok, Poryte-Jabłoń, Śledzie, będące pozostałościami średniowiecznych osad, grodziska i kurhanu.

W gminie zlokalizowane są 23 zabytki nieruchome, w tym 6 wpisanych do rejestru zabytków województwa podlaskiego: dwór w Łosiach-Dołęgach, Porytem-Jabłoni i w Wądołkach-Borowych; park dworski w Porytem-Jabłoni oraz w Tabędzu - drewniany barokowy kościół, krzyż i mogiła żołnierza AK Jerzego Hanczko na cmentarzu rzymsko-katolickim. Poza najcenniejszymi obiektami rejestrowymi w gminie znajdują się: chata, budynki kolejowe, wieża ciśnień, młyn wodny i elektryczny, mogiły i cmentarze wojenne głównie z II wojny światowej, dzwonnica. Zabytki gminy Zambrów to przykłady architektury dworskiej - dwory, założenia dworsko-parkowe, folwarczne, parki; architektury sakralnej i sepulkralnej - kościół, dzwonnica, cmentarze, mogiły, zabytki techniki i kolejowe - młyny, wieża ciśnień, budynki kolejowe i dawny magazyn. Na terenie gminy znajdują się również miejsca pamięci: w Wądołkach-Borowych upamiętniono miejsce śmierci majora Knapika i jego 38 oficerów i żołnierzy, którzy bohaterstwo walczyli o Zambrów 11 września 1939 r.

W bezpośrednim sąsiedztwie gminy wiejskiej - w mieście Zambrów, nie występują cenne zabytki archeologiczne, znajduje się natomiast 28 zabytków nieruchomych rejestrowych. Są to: kościół wraz z ogrodzeniem i bramą, cmentarz rzymskokatolicki i kaplice, cmentarz żydowski, cmentarz wojenny, poczta oraz zespół Koszar Szkoły Artyleryjskiej i kilkanaście domów i kamienic z końca XIX i początku XX wieku.

Zespół parkowo-dworski w Łosiach-Dołęgach znajduje się w dobrym stanie a dwór pełni rolę hotelu z restauracją. Pozostałe dwa dworki w Porytem-Jabłoni i w Wądołkach-Borowych nie są obecnie użytkowane i niszczeją.

Zachowany w bardzo dobrym stanie XVIII-wieczny kościół w Tabędzu został pierwotnie wzniesiony jako kościół parafialny w Puchałach. Przeniesiono go na obecne miejsce tuż przed II wojną światową, na potrzeby okolicznych mieszkańców oraz wojska. W bezpośrednim sąsiedztwie kościoła znajduje się drewniana dzwonnica.

Dziedzictwo niematerialne

Oprócz zabytków nieruchomych i ruchomych, które stanowi głównie wyposażenie kościoła, gmina posiada również dziedzictwo niematerialne. Składają się na nie zwyczaje, ustne przekazy, legendy, umiejętności i wiedza związane z rzemiosłem, rolnictwem. Również tradycja i religijność przejawiająca się m.in. w dbałości o obiekty sakralne: kościół, cmentarz, kapliczki i krzyże przydrożne, w przekazywaniu młodszemu pokoleniom zwyczajów, przepisów kulinarnych, w aktywnym i biernym uczestnictwie w działaniach związanych z ludową sztuką: zespołach, kołach gospodyń, imprezach lokalnych, innych. Dumą gminy jest działający od 1982 r., Ludowy Zespół Śpiewaczy „Laskowianki” ze Starego Laskowca.

W czasie spotkań warsztatowych wskazywano również liczne potencjały kulturotwórcze związane z historią, zabytkami i dziedzictwem kulturowym:

- religijność, pieśni religijne,
- historia współczesna, w tym wspomnienia z młodości i dzieciństwa, także z okresu PRLu,
- popularyzacja archiwalnych zdjęć rodzinnych, innych,
- bohaterowie wojenni i postaci historyczne (major Knapik, ojciec Jana Pawła II, Józef Pułaski - ojciec Kazimierza Pułaskiego bohatera USA i Polski, Józef Gacki, Onufry Mleczo, Feliks Skarżyński - spowiednik królowej Anny Jagiellonki,
- bitwa (potyczka) pod Zbrzeźnicą - 7.07.1863 r. powstańców styczniowych z wojskami rosyjskimi; atak 7.09.1863 r. powstańców na rabujących siano Kozaków,
- historia osad, historia rodów.

3.2.2. Przyroda

Teren gminy jest wyraźnie podzielony na obszar północno-zachodni, słabo zaludniony i porośnięty kompleksem leśnym Czerwony Bór oraz na południowo-wschodnie tereny gdzie znajduje się większość jednostek osadniczych. Z uwagi na walory przyrody gmina posiada potencjał turystyczny i rekreacyjny.

Środowisko przyrodnicze cechuje wysoka naturalność związana m.in. ze sposobem użytkowania gruntów. Dominują tereny biologicznie czynne: lasy, łąki, pastwiska, zakrzewienia i wody: rzeki, cieki wodne, stawy. Lasy zajmują prawie 60% obszaru powiatu, a w granicach gminy znajduje się oprócz Czerwonego Boru las Grabówka, las dawnego

majątku Poryte-Jabłoń, lasy w pobliżu wsi Zbrzeźnica i inne. Czerwony Bór zlokalizowany jest w miejscu dawniej zajmowanym przez Puszcę Czerwoną, która ulegała stopniowo karczowaniu podczas rozwoju sieci osadniczej na tych terenach. W czasie zaborów wskutek rabunkowej polityki zaborcy pruskiego praktycznie pierwotny drzewostan wycięto. Podjęte w II połowie XIX w. próby zalesienia obszaru głównie sosną, zniweczyła częściowo I wojna światowa, a następnie w okresie dwudziestolecia międzywojennego - inwazja szkodników. Po wyrębie zainfekowanego drzewostanu teren przejęło wojsko na potrzeby poligonu aż do lat dwutysięcznych. Po likwidacji jednostki, Czerwony Bór przejęło Nadleśnictwo Łomża.

Gmina w swoich granicach obejmuje obszary szczególnie cenne przyrodniczo: obszary Natura 2000 „Czerwony Bór”, rezerwat przyrody „Grabówka”, rezerwat „Dębowe Góry”, użytek ekologiczny „Bagno Pastwisko” oraz fragment otuliny Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi. Ponadto znajdują się tu pomniki przyrody: aleja lipowa, na którą składają się 44 lipy rosnące na gruntach wsi Zbrzeźnica, przy drodze krajowej nr 63 Łomża - Zambrów. Drzewa w wieku od 80 do 100 lat; dąb szypułkowy w leśnym kompleksie Grabówka, w wieku około 220 lat, posiadający obwód ok. 440 cm i wysokość 30 m.

Przez teren gminy przepływają rzeki: Jabłonka i jej dopływy: Dąb, Prątnik, Gać, Mały Brok, Strumyk Zambrzyca oraz pozostałe bezimienne ciek. Jabłonka wraz z rzeką Gać zasila Narew. Ponadto w okolicy Porytego-Jabłoni zlokalizowane są stawy rybne o pow. ok. 120 ha.

Na terenie gminy występują chronione i rzadkie okazy flory. Przykładem mogą być gatunki: gorysz silny, miodunka wąskolistna, pięciornik biały, dziurawiec skąpolistny, koniczyzna długokłosa, miodownik melisowaty, oman wierzbolistny, podlegające ochronie gatunkowej: lilia złotogłów, śnieżnik leśny, naparstnica zwyczajna, orlik pospolity. Na terenie rezerwatów przeważa grab i dąb szypułkowy, licznie występują: osiki, brzoza brodawkowata, lipa, jarzębina, leszczyna, głóg jednoszyjkowy, kalina, kruszyna, zawilec gajowy, kopytnik pospolity, jaskier kaszubski, fiołek leśny, gnieźnik leśny, borówka czarna.

Fauna jest typowa dla kompleksów leśnych – licznie występują: zające, sarny, lisy, jelenie, dziki, borsuki, piżmaki, tchórze, kuny, bobry, rzadziej można spotkać łosia lub wilka. Spośród ptaków występują: lelek kozodój, skowronek borowy, dzierzba gąsiorek, cietrzew.

W czasie spotkań warsztatowych wskazano w/w przyrodnicze potencjały kulturowe, w szczególności podkreślano:

- kompleks leśny Czerwony Bór,
- bogactwo runa leśnego,
- miejscami falisty krajobraz.
- cisza, spokój, bezpieczeństwo,
- tradycje łowieckie,
- szacunek dla lasu i jego darów.

3.2.3. Instytucje i organizacje społeczne, kulturalne i sportowe

Gmina Zambrów posiada gminną instytucję kultury - Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu, które jest organizatorem kultury na terenie gminy. To młoda, ale już prężna instytucja kultury powstała decyzją z 2020 roku, faktyczną działalność, ale jeszcze ograniczoną rozpoczęła w 2021 roku. W ramach centrum kultury działa biblioteka publiczna. Zakres działalności i ofertę kulturalną opisano w rozdziałach poprzednich.

Gmina Zambrów prowadzi 6 szkół podstawowych z oddziałami przedszkolnymi: w Osowcu, Porytem-Jabłoni, Starym Zakrzewie, Starym Skarżynie, Starym Laskowcu i Wiśniewie oraz gminne przedszkole samorządowe w Zambrowie z oddziałem żłobkowym.

Na terenie gminy Zambrów działają następujące organizacje pozarządowe:

- Stowarzyszenie Zambrowskie Produkty Lokalne,
- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych Gminy Zambrów w Woli Zambrowskiej,
- Koła Gospodyń Wiejskich – „Sąsiadki” (Łady Polne), „Kumoszki” (Wądołki-Bućki), „Jabłoneczki” (Poryte-Jabłoń), „Wisienki” (Wiśniewo), „Zbrzeźniczanki” (Zbrzeźnica), „Wolibabki” (Wola Zambrowska), „Dębóweczki” (Cieciorki), „Krajewianki” (Krajewo Białe), „Szlachcianki” (Nagórki-Jabłoń), Koło Gospodyń w Starym Laskowcu, Koło Gospodyń Wiejskich w Nowym Laskowcu (grupa nieformalna), „Zagrobianki” (grupa nieformalna), Klub Dżentelmenów Wiejskich (Konopki-Jałbrzyków Stok),
- Stowarzyszenie LGD „Brama na Podlasie”,
- Stowarzyszenie Historyczne im. 71 Pułku Piechoty,
- Koła Łowieckie,
- liczne jednostki OSP.

W ramach GCBKiS działają także: zespół ludowy „Laskowianki”, zespół wokalny-muzyczny „Zamberwsi”.

Jednostki ochotniczej straży pożarnej znajdują się w 11 miejscowościach: Chorzele, Długobórz, Krajewo Białe, Łady-Borowe, Poryte-Jabłoń, Przeździecko-Mroczyki, Stary Laskowiec, Stary Skarżyn, Tabędz, Wiśniewo, Zbrzeźnica, w tym 3 włączone są do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (Stary Laskowiec, Wiśniewo, Zbrzeźnica). OSP dysponują remizami stanowiącymi dla lokalnej społeczności oprócz świetlic wiejskich, dogodne miejsce spotkań, organizacji uroczystości i imprez. Strażacy ochotnicy od lat cieszą się wśród miejscowej ludności zaufaniem i poważaniem, kultywują patriotyzm, wartości religijne i są wzorem odwagi i poświęcenia.

Duże znaczenie wśród jednolitej wyznaniowo społeczności mają wspólnoty parafialne. Od wieków kościoły skupiały miejscową ludność i podobnie ma to miejsce obecnie. Na terenie gminy funkcjonują dwie parafie: pw. Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej w Tabędzu

oraz pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Starym Skarżynie, ponadto mieszkańcy gminy należą do parafii zlokalizowanych w mieście Zambrów.

Potencjałem gminy jest aktywność instytucjonalna, wydarzenia kulturalne organizowane przez samorząd i jego jednostki organizacyjne. Mieszkańców cechuje duże przywiązywanie wartości rodzinnych czego wyrazem są np. obchody 50-lecia pożycia małżeńskiego, Festiwal - Święto Rodziny, Festyn Rodzinny.

Gmina organizuje festyny, wydarzenia kulturalne i imprezy, podczas których przeprowadzane są konkursy, zabawy dla dzieci, animacje, warsztaty artystyczne i inne zajęcia. Przykładem jest Święto Gminy Zambrów.

Od wielu lat wydawana jest cyklicznie gazetka „Wieści Gminne”, która obecnie jest drukowana w wersji papierowej oraz publikowana na stronie internetowej. Gmina prowadzi również oprócz oficjalnego portalu internetowego własną stronę facebookową, która cieszy się dużym zainteresowaniem mieszkańców.

W czasie spotkań warsztatowych wskazano również poniższe potencjały kulturowe: utrwalone w percepcji mieszkańców cykliczne wydarzenia kulturalne organizowane w gminie od lat.

3.2.4. Przedsiębiorczość i tradycje rolnicze

Powiat zambrowski w skład, którego wchodzi gmina Zambrów posiada bardzo korzystne warunki produkcji rolnej. Miało to od lat wpływ na rozwój gospodarczy obszaru i pozwoliło miastu Zambrów na pozycję ośrodka o ponadlokalnym znaczeniu w szczególności w sektorze rolno-spożywczym. Gmina Zambrów jest istotnym elementem potencjału gospodarczego powiatu i miasta. Silny przemysł mleczarski, owocowo-warzywny i mięsny istnieje dzięki dobrej kulturze rolnej i fachowej wiedzy rolników. Gmina posiada także potencjał do rozwoju gospodarstw ekologicznych.

Poza silnym sektorem produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego na obszarze gminy i w jej otoczeniu rozwija się dość dynamicznie branża produkcji okien i drzwi, firmy budowlane i producenci materiałów budowlanych, maszyn i urządzeń rolniczych, sprzętu medycznego. Firmy te stanowią dość ważne czynniki kulturowe w zakresie przechowywania tradycji przetwórstwa przemysłowego, postaw i decyzji mieszkańców związanych z wykonywanymi zawodami, kształtowania umiejętności i postaw inżynierskich, produkcyjnych. Poza tym wiele z firm, to firmy z rodzimym (lokalnym) kapitałem nieuciekające od zaangażowania się w rozwój oferty kulturalnej w gminie i okolicy. Przedsiębiorcy są aktywni i zaangażowani społecznie. W roku 2016 ok. 40 przedsiębiorców ufundowało sztandar gminy Zambrów.

3.2.5. Infrastruktura integracji, kultury i sportu

Gmina posiada obiekty urzędu gminy, szkół. Siedzibą Gminnego Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu jest wynajmowane pomieszczenie w Szkole Podstawowej w Osowcu,

znajdujące się na II piętrze. Gminne Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu nie dysponuje bazą infrastrukturalną, organizacja imprez i praca biblioteki są utrudnione. Mieszkańcy narzekają na utrudniony dostęp. Aktualnie imprezy odbywają się za porozumieniem: w szkołach, przy świetlicach, terenach gminnych. Problem był dostrzegalny w ramach badań ankietowych i w czasie spotkań z mieszkańcami, np. jedna z wypowiedzi: *„Brak domu kultury, w którym mogłyby się gromadzić dzieci, młodzież, ludzie starsi i dzielić się swoimi umiejętnościami”*.

W wielu wsiach są świetlice wiejskie, boiska, tereny rekreacyjne i wiaty, które stanowią miejsca integracji lokalnej społeczności i rozwijania zainteresowań.

Świetlice znajdują się w wielu wsiach, są dobrze wyposażone i w miarę potrzeb remontowane, w ostatnich latach gmina doinwestowała w świetlice w miejscowościach: Krajewo Białe, Łady Polne, Ciecioriki, Nagórki-Jabłoń, Konopki-Jałbrzyków Stok, Rykacze, Poryte-Jabłoń, Zagroby-Zakrzewo, Zagroby-Łętownica, Wiśniewo, Wądołki-Bućki, Wola Zambrowska.

W roku 2020 wybudowano altany we wsiach: Krajewo-Ćwikły, Krajewo-Łętowo, Baczce Mokre, Zbudowano plac zabaw w miejscowości Sędziwuje.

Na terenie Rezerwatu Grabówka wytyczona jest edukacyjna ścieżka przyrodnicza. Jej trasa przebiega po linii drogi wzdłuż zachodniej granicy rezerwatu. Ponadto przez teren gminy przechodzą dwa szlaki turystyczne: czerwony (Giełczyn-Czerwony Bór-Szumowo) i niebieski (Giełczyn-Czerwony Bór-Wygoda).

Na terenie gminy znajdują się dwie strzelnice należące Koła Łowieckiego i Stowarzyszenia Historycznego im 71. Pułku Piechoty.

W gminie nie ma wielu tras i ścieżek rowerowych. Istnieją dwie ścieżki o długości prawie 2 km, z których jedna łączy Zambrów i wieś Długobórz Drugi oraz druga Wolę Zambrowską i Stary Laskowiec wzdłuż drogi krajowej nr 63.

3.2.6. Cechy społeczne

Z każdą społecznością można wiązać określone cechy, np. relacyjne, umiejętnościowe, demograficzne, które mogą być pozytywne, a czasami być może negatywne. Wszystkie mogą być kulturotwórcze w zależności od sposobu wykorzystania.

W czasie spotkań warsztatowych i „Badań ankietowych 2022” wskazano poniższe cechy społeczności lokalnej lub pojedynczych grup lub wręcz osób, które uznano za kulturotwórcze: muzykalność, chęć rozwijania talentów, możliwość wykorzystania wad społeczeństwa i stereotypów (kłótniowość, obgadywanie) do pobudzenia aktywności mieszkańców (konkursy, warsztaty), solidarność międzyludzka, przywiązanie do wartości rodzinnych.

4. Wnioski i rekomendacje

4.1. Domeny inspiracji kulturotwórczych

Poniżej zaprezentowano podstawowe domeny inspiracji kulturotwórczych wraz z przypisanymi do nich czynnikami kulturotwórczymi zdiagnozowane w trakcie prac. Określono sześć domen: historia i dziedzictwo, przyroda, organizacje społeczne, przedsiębiorczość i tradycje rolnicze, infrastruktura integracji, kultury i sportu, cechy społeczności.

Historia i dziedzictwo

- ✓ zasoby tkanki zabytkowej, zwłaszcza założenia dworskie, stanowiska archeologiczne,
- ✓ szlacheckie korzenie osadnictwa, historia osad, historia rodów,
- ✓ przywiązanie do tradycji,
- ✓ legendy,
- ✓ religijność i dbałość o miejsca kultu (kościół, cmentarze, kapliczki, krzyże),
- ✓ potrzeba zachowania tożsamości,
- ✓ duma z wielowiekowej historii gminy,
- ✓ tradycje wojskowe (stacjonowanie wojsk, szkoła wojskowa, koszary, poligon),
- ✓ znane postaci historyczne,
- ✓ wydarzenia związane z gminą,
- ✓ patriotyzm,
- ✓ insygnia gminne,
- ✓ elementy wielokulturowości,
- ✓ obrzędy weselne,
- ✓ obrzędy pogrzebowe.

Przyroda

- ✓ czyste powietrze,
- ✓ naturalna, mało zmieniona przyroda,
- ✓ pomniki przyrody,
- ✓ istniejące rezerваты, obszary chronione,
- ✓ dużo kompleksów leśnych,
- ✓ bogactwo fauny i flory,
- ✓ bogactwo runa leśnego,
- ✓ liczne rzeki i cieki wodne, stawy,
- ✓ falisty krajobraz,
- ✓ cisza, spokój, bezpieczeństwo.

Organizacje społeczne

- ✓ funkcjonowanie Gminnego Centrum Biblioteki, Kultury i Sportu w Osowcu,
- ✓ wsparcie i otwartość samorządu w działaniach,
- ✓ liczne i zróżnicowane organizacje pozarządowe,
- ✓ OSP,
- ✓ parafie,
- ✓ KGW,
- ✓ szkoły,
- ✓ gminna gazetka,
- ✓ cykliczne wydarzenia kulturalne.

Przedsiębiorczość i tradycje rolnicze

- ✓ dobra kultura rolna,
- ✓ fachowa wiedza rolników,
- ✓ aktywni przedsiębiorcy,
- ✓ silny przemysł mleczarski, owocowo-warzywny i mięsny, produkcji stolarki, maszyn rolniczych i budownictwa,
- ✓ znane marki firm i produktów,
- ✓ dobrej jakości surowce rolne,
- ✓ umiejętności techniczne i inżynierskie mieszkańców.

Infrastruktura integracji, kultury i sportu

- ✓ liczne i dobrze wyposażone świetlice wiejskie,
- ✓ ścieżki rowerowe, szlaki,
- ✓ place zabaw, wiaty i altany rekreacyjne,
- ✓ obiekty urzędu gminy, szkół i inne,
- ✓ dwie strzelnice.

Cechy społeczności

- ✓ talent i potencjał twórczy mieszkańców,
- ✓ możliwość wykorzystania wad społeczeństwa i stereotypów (kłótniowość, obgadywanie) do pobudzenia aktywności mieszkańców (konkursy, warsztaty),
- ✓ solidarność międzyludzka,
- ✓ przywiązanie do wartości rodzinnych.
- ✓ tradycje rzemieślnicze,
- ✓ zaangażowani społecznie przedsiębiorcy,
- ✓ szacunek do przyrody.

4.2. Horyzontalne kierunki rozwoju oferty

Przeprowadzone badania i analizy pozwoliły także sformułować horyzontalne rekomendacje dla kształtowania oferty kulturalnej w gminie Zambrów celem lepszego wykorzystania posiadanych potencjałów kulturotwórczych.

1. Główne kategorie wydarzeń kulturalnych

Ze względu na zainteresowania i oczekiwania mieszkańców oraz potencjały kulturotwórcze gminy główne kategorie wydarzeń kulturalnych powinny dotyczyć:

- organizacji i zapewnieniu mieszkańcom uczestnictwa w wydarzeniach o charakterze rozrywkowym: koncerty muzyczne, dyskoteki, zabawy, teatr, kabaret, kino;
- organizacji i zapewnieniu mieszkańcom uczestnictwa w warsztatach kulinarnych;
- organizacji i zapewnieniu mieszkańcom uczestnictwa w spotkaniach i warsztatach artystycznych: twórczości ludowej, rzemiosła, teatralnych, tanecznych i muzyczno-teatralnych;
- organizacji wyjazdów poza gminę: wycieczki krajoznawcze, dostęp do kultury wyższej (teatr, filharmonia, inne);
- oferty opartej o kontakt ze znanymi osobami,
- rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej.

2. Ekologizacja oferty kulturalnej

Rekomenduje się wplatanie w ofertę kulturalną aspektów związanych ze zdrowym trybem życia: wydarzenia plenerowe, wyprawy rowerowe, terenowe, zajęcia sportowe, warsztaty z fizjoterapeutą, dietetykiem, inne. Mogą to być działania dedykowane, związane bezpośrednio z aspektami ekologicznymi lub tylko elementy wplatane w dotychczasowe przedsięwzięcia, np. warsztaty kulinarne w ramach których tworzy się potrawy wegetariańskie.

3. Łączenie kultury, przyrody i nauki (edukacji)

Rekomenduje się tworzenie takiej oferty kulturalnej, która będzie wykorzystywała potencjał środowiska naturalnego i łączyła walory edukacyjne i poznawcze z kulturą. Warunek ten będą spełniały np. wszelkiego rodzaju warsztaty i plenery związane z pasjami, rekreacją zorganizowane na świeżym powietrzu, organizowanie pokazów, seansów kinowych, potańcówek na leśnych polanach lub łące, ścieżki edukacyjne, szlaki rowerowe, piesze prowadzące przez tereny cenne przyrodniczo, przebiegające w pobliżu zabytków z dostępem do informacji w postaci tablic i w formie elektronicznej. Typowym przykładem takich inicjatyw są np. warsztaty rozpoznawania runa leśnego: element edukacyjny (rozpoznawanie grzybów), element przyrodniczy (las), element kulturalny (integracja społeczna, rozwój zainteresowań). Im więcej oferty kulturalnej łączącej te elementy, tym jest większa szansa na wysoką efektywność społeczną.

4. Integracja międzypokoleniowa

Oferta kulturalna powinna otwierać możliwości integracji międzypokoleniowej. Imprezy z okazji Dnia Babci i Dziadka, Dnia Dziecka i festyny rodzinne dają okazję do wspólnej zabawy, relaksu i wzmocnienia więzi. Równie cenne mogą być działania polegające na organizacji spotkań ze starszymi mieszkańcami, podczas których mogą z młodym pokoleniem podzielić się swoimi doświadczeniami, mądrością ale również po prostu wspomnieniami. Budowanie więzi społecznych istotnie wzmacnia kapitał społeczny.

5. Coraz większa otwartość i internacjonalizacja

Z przeprowadzonych warsztatów i badań wynika jednoznacznie, że młodzież jest otwarta na świat, pragnie bezpośrednich kontaktów z ludźmi znanymi, którzy osiągnęli sukces, mają pasje, są popularni. Młodzi ludzie potrzebują wzorców, ale również dostępu do szerokiej oferty sklepów, popularnych restauracji, narzędzi do uprawiania pasji. Chcą zarówno wyjeżdżać by zobaczyć jak żyje się poza gminą i krajem, ale chcą także gościć u siebie znanych ludzi. Kształtując dowolną ofertę kulturalną można wplatać elementy umiędzynarodowienia, zapraszać znane osoby, promować lokalne inicjatywy kulturalne w kraju. Pomocne byłoby nawiązanie silniejszej współpracy z ośrodkami kultury i gminami z innych części kraju lub zagranicy. Mieszkańcy wskazywali liczne potrzeby związane z ofertą wyjazdową (teatr, filharmonia, wycieczki krajoznawcze).

6. Promocja kultury lokalnej i gminy Zambrów

Analiza wydarzeń kulturalnych w gminie wskazuje, że większość organizowanych imprez nie została zaplanowana z myślą o tworzeniu własnych marek kulturalnych. Nazwy wydarzeń są dość typowe, podobne do wydarzeń z innych gmin. Jednocześnie imprezy mają potencjał rozwojowy. Operując na przykładach:

- można zamiast „Biegu Żubra”, zorganizować unikatowy „Bieg czarnego Żubra”,
- Turniej Piłki Nożnej Halowej o Puchar Wójta można uzupełnić nazwą własną „Podlasie Futsal Cup”,
- itp.

W ten sposób można stworzyć unikalne marki kulturalne, które mogą w przyszłości stać się rozpoznawalnymi w regionie lub kraju wydarzeniami kulturalnymi. Działania przyczynią się do realizacji promocji kulturalnej gminy i pozwolą uzyskać ponadlokalną rozpoznawalność.

7. Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych

Wyniki analiz i rzeczywistość XXI wieku wskazują na ogromny potencjał technologii informacyjno-komunikacyjnych, które są także bardzo atrakcyjne dla dzieci i młodzieży. Rekomenduje się wykorzystywanie tych technologii jako elementu oferty kulturalnej (np. warsztaty on-line ze znanymi ludźmi, spotkania integracyjne typu „młodzi uczą seniorów” obsługi komputera, telefonu, Internetu; kursy grafiki komputerowej, kursy vlogerskie, youtuberskie, itp.).

8. Poprawa kanałów komunikacji z mieszkańcami

Badania wykazały istniejące problemy w dostępie do informacji o wydarzeniach kulturalnych. Główne źródła informacji oparte są o media elektroniczne. Mieszkańcy, zwłaszcza seniorzy wskazują, że to kłopotliwe. Aby oferta kulturalna była dostępna dla wszystkich kanały informacyjne muszą być możliwie różnorodne. Należy też badać upodobania odbiorców, ponieważ preferencje mogą się dynamicznie zmieniać. Należy rozważyć: rozszerzenie systemu powiadamiania SMS-owego na wszystkich mieszkańców gminy, którzy udostępnią swoje numery telefonów, większe zaangażowanie w rozpowszechnienie informacji parafii oraz liderów społecznych.

9. Rozszerzenie grupy liderów społecznych

Badania wykazały, że podstawowym problemem bierności kulturalnej części społeczeństwa jest brak liderów społecznych w najbliższym otoczeniu, którzy zachęcają, prowokują, będą inicjatorami aktywności kulturalnej. Rekomenduje się takie kształtowanie oferty kulturalnej i różnorodnych projektów, aby tam gdzie to możliwe planować edukację liderów społecznych.

10. Współpraca z miastem Zambrów

Ze względu na położenie gminy i miasta oraz ścisłe związki funkcjonalne, rekomenduje się współpracę samorządów w celu uniknięcia konkurencji i lepszego wykorzystania posiadanych potencjałów. Przykładowo można uzgadniać i stworzyć wspólny harmonogram wydarzeń kulturalnych, wspólnie organizować duże przedsięwzięcia, skoncentrować się na lepszym wykorzystaniu uzupełniających się zasobów (np. gmina Zambrów posiada duży potencjał przyrodniczy, a miasto infrastrukturalny).

11. Poprawa infrastruktury na rzecz kultury

W ramach przeprowadzonych badań wykazano duże oczekiwania mieszkańców w zakresie tworzenia ścieżek rowerowych. Istniejące potencjały wykazują, że wyznaczenie szlaków rowerowych, ale też ścieżek dydaktycznych, czy tylko zwykłego oznakowania (tablice informacyjne) obiektów punktowych lub małej architektury (ławki, wiaty, itp.), umożliwia

tworzenie wielopłaszczyznowej oferty kulturalnej. Mieszkańcy wskazywali także na brak nowoczesnego obiektu – ośrodka kultury, w którym mogłyby się odbywać liczne wydarzenia kulturalne i warsztaty, spotkania integracyjne. Aktualnie posiadane pomieszczenia centrum kultury uniemożliwiają taką rolę.

4.3. Przykłady pomysłów

W czasie całego procesu badawczo-analitycznego zgromadzono dużą liczbę, zarówno ogólnych, jak i konkretnych pomysłów na przedsięwzięcia kulturalne. Ze względu na ich ilość i różnorodność, poniżej zaprezentowano swobodną listę przykładów, które mogą być pomocne w lepszym zrozumieniu wyników diagnozy, a także mogą być inspiracją dla liderów społecznych. W niektórych przykładach pozostawiono pisownię oryginalną.

- „Zambrowska kulinariada”- jarmark produktów lokalnych i warsztaty kulinarne (pieczenie chleba, przygotowywanie przetworów na zimę), połączone z degustacjami oraz z zabawnymi konkursami na ubijanie masła, deptanie kapusty, itp. Jarmark można zlokalizować na leśnej polanie, zaprosić znanych kucharzy.
- „Śpiwnik zambrowski” spisanie zachowanych pieśni (w tym pieśni pogrzebowych związanych z tradycją „Boży obiad”, pieśni patriotycznych, religijnych, ludowych) i wydanie publikacji oraz płyty cd.
- Reaktywacja dawnych zawodów (kował, szewc, tkacz, kołodziej, stelmach itp.).
- Warsztaty garncarskie, mydlarskie, vlogerskie, kręcenia filmików na YouTube.
- Wytyczenie szlaków dydaktycznych na terenie gminy, z udziałem młodzieży i centrum kultury.
- Warsztaty rozpoznawania grzybów, roślin, tropów zwierząt.
- Stworzenie tekstów piosenek o każdej wsi.
- Zajęcia z szermierki, władania szablą.
- Warsztaty militarne (zajęcia na strzelnicy, budowa broni, samoobrona).
- Wspomnienia z czasów komuny (na wesoło, na smutno), wywiady ze starszymi mieszkańcami, pogawędki historyczne o historii danej wsi i jej mieszkańców.
- Potańcówki tematyczne, np. „Potupajka ze śledzikiem”, wieczory pod gwiazdami, organizacja imprez tanecznych w różnych stylach, z kolejnych dekad: lata 70-te, lata 80-te itd.
- Disco-Rzysko - potańcówki pod gwiazdami.
- Konkurs tańca w błocie.
- Letnie kino samochodowe.
- „Jak to się kiedyś ubierało” - pokaz mody szlacheckiej/dworskiej, festiwal mody wiejskiej z prezentacją zdjęć babć i dziadków.
- Kuligi zimowe na saniach albo kuligi letnie na kołach: ognisko, pieczone kielbaski, ziemniaki, tańce i opowieści przy ognisku,.
- „Dzień ziemniaka” – duża impreza: konkursy (na obieranie ziemniaków, na rzut ziemniakiem do celu, itp.), kulinaria z ziemniaka, ognisko, zabawy.

- Dzień mieszkańca danej wsi – na wesoło.
- „Niedzielne śniadania z Wójtem” - pikniki z własnym koszyczkiem (np. w lesie, na łące), z udziałem Wójta, Radnych, itp.
- Eko-warsztaty (sadzenie drzew, pielęgnacja kwiatów, sprzątanie lasu).
- Warsztaty makramy, szydełkowanie, modelarstwo, joga, malowanie piaskiem.
- Warsztaty projektowania (ze znanymi projektantami), makijażu, malowania paznokci.
- Warsztaty emisji głosu, obycia na scenie, nauka występów publicznych.
- Warsztaty taneczne (hip-hop, trendy z Tik-Toka).
- Nauka gry na instrumencie np. na gitarze, prowadzona przez znanego muzyka.
- Konkurs piosenki satyrycznej, wypowiedzi o samorządowcach w formie satyrycznej, stand-up, kabaret tematyczny: „świńskie dowcipy”, „czarny humor”.
- Konkurs na spór (kultura prowadzenia sporu), Mistrzostwa Polski w kłótni rodzinnej – można zaprosić aktora z „Kiepskich”.
- Konkurs krasomówczy na obgadywanie (ośmieszanie negatywnych cech).
- Przegląd pieśni biesiadnej i ludowej, przegląd kapel weselnych.
- Organizowanie spotkań muzycznych z twórcami poezji śpiewanej i muzyki klasycznej.
- Zorganizowane wyjazdy do opery, filharmonii, teatru.
- Spotkania ze znanymi Youtuberami, vlogerami, (warsztaty vlogerskie).
- Spotkania z gwiazdami, celebrytami, sportowcami.
- Warsztaty kulinarne ze znanymi kucharzami (Robert Makłowicz, Magda Gessler, Ewa Wachowicz, Gordon Ramsey), kluby gotowania, warsztaty cukiernicze zdobienia ciast i potraw.
- „Kuchnie świata” np. dzień / wieczór japoński - nauka przygotowania sushi.
- Stworzenie klubu miłośników książki, klubu filmowego.
- Warsztaty aktorskie zakończone wystawieniem sztuki.
- Stworzenie klubów językowych.
- Galeria sztuki młodych artystów (rzeźba, malarstwo).
- Zajęcia elektromechaniczne, robotyka, laboratoria dla miłośników chemii.
- Utworzenie ZOO.
- Otwarcie psiej lub kociej kawiarni, ułatwiającej adopcję bezdomnych zwierząt.
- Budowa aquaparku w Zambrowie, skatepark, park trampolin, park linowy, wesołe miasteczko, tor kartingowy, motocrossowy, dostęp do symulatora jazdy samochodem, latania samolotem.
- Organizacja stref kibica w czasie meczów.
- Budowa ścieżek rowerowych.
- Gminne zawody kolarskie.
- Konkursy nobilitujące i motywujące: np. na najładniejszy ogród, na najlepszego gospodarza, z budującą markę własną gminy np. nagrodą: Srebrna Podkowa, Czarny Żubr, kojarzące się z Zambrowem.

Literatura i źródła danych:

1. Gminny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Zambrów na lata 2020-2023 (Uchwała Nr 153/IX/19 Rady Gminy Zambrów z dnia 28 listopada 2019 r.).
2. Program ochrony środowiska dla Gminy Zambrów na lata 2017- 2020 z perspektywą do 2024 r.
3. Raport o stanie Gminy Zambrów za rok 2020.
4. Raport o stanie Gminy Zambrów za rok 2021.
5. „Historia Gminy Zambrów” oprac. Leszek Zugaj, Bogdan Pac, Zambrów 2012.
6. „25 lat. Historia Gminy Zambrów 1991-2016”, Bogdan Pac, Zambrów 2016.
7. Strategia Rozwoju Gminy Zambrów na lata 2016-2020 (Załącznik do uchwały Nr 105/XV/16 Rady Gminy Zambrów z dnia 3 marca 2016 r.).
8. Wyniki „Badań ankietowych 2021” pn. „Kultura i Sport w Gminie Zambrów”, GCBKiS Zambrów 2021.
9. Strony internetowe: www.ugzambrow.pl, www.facebook.com/ugzambrow.